

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ПрАТ «ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ЗАПОРІЗЬКИЙ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ»

Кафедра Публічного управління та адміністрування

ДО ЗАХИСТУ ДОПУЩЕНА

Зав.кафедрою

к.ю.н., доцент Гулевська

А.Ю.

МАГІСТЕРСЬКА ДИПЛОМНА РОБОТА
УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ В УМОВАХ
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Виконала

ст. гр. ПУА-111м

(підпис)

М.І. Кулик

Керівник

к.е.н., доц.

(підпис)

М.В. Адаменко

Запоріжжя

2023

ПрАТ «ПВНЗ «ЗАПОРІЗЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ
ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ»

Кафедра Фінансів та обліку

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

к.ю.н., доцент Гулевська А.Ю

«___» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ
НА МАГІСТЕРСЬКУ ДИПЛОМНУ РОБОТУ
студенту гр. ПУА-111м,
спеціальності «Публічне управління та адміністрування»
Кулику Марку Ігоровичу

1.Тема: Управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації в Україні

Затверджена наказом по інституту «___» _____ 2022 р. № _____

2. Термін здачі студентом закінченої роботи: «___» _____ 2023 р.

3. Перелік питань, що підлягають розробці:

- визначити економічну сутність і склад місцевих бюджетів;
- розглянути підходи до управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації;
- дослідити нормативно-правове забезпечення управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації в Україні;
- надати загальну характеристику департаменту фінансів виконавчого комітету

Криворізької міської ради;

- здійснити моніторинг результативності формування доходної частини місцевого бюджету м. Кривого Рогу за 2018-2020 рр.;
- проаналізувати виконання видаткової частини місцевого бюджету м. Кривого Рогу за 2018-2020 рр.;
- систематизувати і запропонувати шляхи удосконалення управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації в Україні;
- запропонувати напрями покращення управління місцевим бюджетом м.Кривий Ріг.

Дата видачі завдання «__» _____ 2022 р.

Керівник магістерської роботи _____

(підпис)

М.В. Адаменко

(прізвище та ініціали)

Завдання прийняв до виконання _____

(підпис)

М.І.Кулик

(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Магістерська дипломна робота містить: 87 сторінок, 24 табл., 16 рисунків, 60 використаних джерел, 4 додатки.

Об'єкт магістерської дипломної роботи – процес управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації в Україні.

Предметом роботи є сукупність теоретико-методичних аспектів управління процесом місцевими бюджетами в умовах децентралізації в Україні.

Метою магістерської дипломної роботи є узагальнення та систематизація теоретичних і практичних засад управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації в Україні та надання пропозицій його покращення.

У роботі розглянуто сутність, функції та склад місцевих бюджетів та проаналізовано підходи до управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації. Надано розгорнуту характеристику нормативно-правового забезпечення управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації в Україні. Охарактеризовано департамент фінансів Виконкому Криворізької міської ради та проведено моніторинг результативності формування доходної частини міського бюджету м. Кривого Рогу за 2018-2020 рр. й виконання його видаткової частини.

На основі проведеного аналізу визначено шляхи удосконалення управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації в

Україні, сформовано напрями покращення управління міським бюджетом м. Кривий Ріг.

ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ, ДОХОДИ МІСЬКОГО БЮДЖЕТУ,
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ, ВИДАТКИ МІСЬКОГО БЮДЖЕТУ, МІСЬКА РАДА,
МІСЦЕВІ ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	6
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	10
1.1 Економічна сутність і склад місцевих бюджетів	10
1.2 Підходи до управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації	22
1.3 Нормативно-правове забезпечення управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації в Україні	32
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМ БЮДЖЕТОМ (НА МАТЕРІАЛАХ БЮДЖЕТУ М. КРИВИЙ РІГ)	37
2.1 Загальна характеристика департаменту фінансів виконавчого комітету Криворізької міської ради	37
2.2 Моніторинг результативності формування доходної частини місцевого бюджету м. Кривого Рогу за 2018-2020 рр.	42
2.3 Аналіз виконання видаткової частини місцевого бюджету м.Кривого Рогу за 2018-2020 рр.	50
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	61

3.1 Шляхи удосконалення управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації в Україні	61
3.2 Напрями покращення управління місцевим бюджетом м. Кривий Ріг	68
ВИСНОВКИ	74
РЕКОМЕНДАЦІЇ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
ДОДАТКИ	88

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

1. ВВП - валовий внутрішній продукт
2. ДФС – Державна фіскальна служба
3. ЖКГ - житлово-комунальне господарство
4. Мінфін – Міністерство Фінансів України
5. ОРМС - органи місцевого самоврядування
6. БК - Бюджетний кодекс України
7. МБ – місцеві (місцевий) бюджети (бюджет)
8. МПЗ – місцеві податки і збори
9. МС – місцеве самоврядування
10. МФ – місцеві фінанси
11. МФР – місцеві фінансові ресурси
12. ПДФО – податок на доходи фізичних осіб
13. ПК - Податковий кодекс України
14. ПП – податкові платежі
15. ДБУ - Державний бюджет України
16. КУ - Конституції України
17. ТГ – територіальні громади
18. Тис. грн. - тисячі гривень

19. ФР – фінансові ресурси

20. ФіВ – формування і використання

ВСТУП

Прагнення децентралізації є широко розповсюдженим, оскільки як розвинені країни, так і ті, що розвиваються, намагаються кинути виклик монополії центральних урядів на формування політики. У західному світі децентралізація здійснюється з метою зміни організаційної структури управління, головною метою якої є надання суспільних благ та послуг з економічною ефективністю. Країни, що розвиваються, звертаються до децентралізації, щоб уникнути пасток неефективного управління, макроекономічної нестабільності та повільного економічного зростання. У посткомуністичній Центрально-Східній Європі децентралізація держави є прямим результатом переходу від соціалістичної системи до ринкової економіки та демократії.

Місцеві бюджети мають виключну роль у сучасному суспільстві, являючись як складником економічних відносин, так і важливим механізмом впровадження заходів політики держави, регіонів і місцевої влади. На сьогодні активні процеси децентралізації ставлять перед місцевим самоврядуванням ряд завдань: заглибитися у змістовне наповнення та склад місцевих бюджетів; у специфіку виконуваних ними функцій; у процеси акумулювання фінансових ресурсів; у розробку заходів, які надаватимуть змогу більш ефективно використовувати кошти місцевих бюджетів тощо.

Ключовою ціллю при цьому є таке управління місцевими бюджетами, яке дозволить досягти сталого розвитку територіальної громади та регіону. Адже не викликає сумніву виключна роль місцевих бюджетів у рівні соціального й економічного розвитку як окремих територій, так і територіальних громад у цілому. Беззаперечність зазначеної ролі впливає із факту фінансування відповідних соціально-економічних та еколого-економічних програм. У зв'язку із цим, дослідження процесів управління місцевими бюджетами залишається актуальним.

Разом і з цим, рівень виконання органами місцевого самоврядування

обумовлених децентралізацією завдань, визначається наявністю певної суми фінансових ресурсів у місцевих бюджетах та бажання, знань і навичок уміло управляти ними. На сьогодні, той порядок формування державного бюджету, що офіційно реалізується на практиці, викликає нестачу у власних надходженнях до місцевих бюджетів. А це, своєю чергою, породжує регулярне зростання сум міжбюджетних трансфертів. Паралельно із цим, сучасна процедура наповнення місцевих бюджетів не задовольняє інтереси територіальних громад і, що важливо, вимоги органів місцевого самоврядування.

Відтак упущення в управлінні місцевими бюджетами криються не тільки у внутрішніх причинах, але й обумовлені зовнішніми чинниками. Зокрема, питання, яке потребує вирішення для покращення результативності цього управління полягає в пошуку шляхів залучення достатньої величини фінансових ресурсів та їх ефективному використанню за актуальними напрямками. При цьому невирішеною залишається проблема переважання централізації державних фінансів при одночасно малому ступені наповнюваності місцевих бюджетів. Дана проблема загострює питання низької автономії самоуправління на місцевому рівні. До проблем, пов'язаних із організаційною функцією управління місцевими бюджетами належить повторюваність видаткових повноважень у зв'язку із тим, що багато із компетенцій, притаманних різним органам влади, залишаються не погодженими між собою. Окрім цього, прийняття рішення щодо фінансової допомоги місцевим бюджетам у багатьох випадках залежить від суб'єктивізму погляду того посадовця, який і приймає це рішення. Великим блоком завдань, вирішення яких би сприяло покращенню наповнюваності місцевих бюджетів, є невмотивованість різних владних структур у пошуку альтернативних джерел наповнення місцевих бюджетів.

Отже, величезне коло проблем та своєчасність питання покращення управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації привертає увагу все нових і нових науковців. Серед них доцільно привести праці Іщенко М.І. [1],

Бондаренка Д. П. [2], Бондарук Т.Г. [3], Гнип І. П. [4], Клименко О. М., [6], Кульчицького М. І. [14], Ніколаєвої О. М. [17], Сіташ Т.Д. [26], Старостенко Н.В. [29], Трецова М. М. й Мунько А. Ю. [31], а також багатьох учених у галузі публічного управління.

Мета роботи: узагальнення та систематизація теоретичних і практичних засад управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації в Україні та надання пропозицій його покращення.

Завдання дослідження:

- вивчити сутність, функції та склад місцевих бюджетів;
- проаналізувати підходи до управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації;
- охарактеризувати нормативно-правове забезпечення управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації в Україні;
- дати загальну характеристику департаменту фінансів Виконкому Криворізької міської ради;
- здійснити моніторинг результативності формування доходної частини міського бюджету м. Кривого Рогу за 2018-2020 рр.;
- проаналізувати виконання видаткової частини міського бюджету м.Кривого Рогу за 2018-2020 рр.;
- визначити шляхи удосконалення управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації в Україні;
- сформувати напрями покращення управління місцевим бюджетом м. Кривий Ріг.

Об'єктом дослідження виступає процес управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації в Україні.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних аспектів управління процесом місцевими бюджетами в умовах децентралізації в Україні.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

1.1. Економічна сутність і склад місцевих бюджетів

В Україні спостерігається стабільний рух до фінансової децентралізації протягом років незалежності, що виявляється у змінах в бюджетній політиці. Стандартні моделі фіскального федералізму пропонують багато переваг децентралізації в країнах, що розвиваються, і останнім часом у всьому світі спостерігається поштовх до децентралізації. Проте в даний час країни, що розвиваються, все ще мають меншу децентралізацію, особливо з точки зору доходів, ніж як розвинені країни сьогодні, так і США та Європа в історичному плані. Попри це, науковці відзначають високий рівень кореляції між процесами децентралізації та економічним зростанням [33].

Децентралізація означає передачу повноважень та відповідальності з центрального рівня уряду виборним органам влади на субнаціональному рівні (регіональні уряди, муніципалітети тощо), що мають певний ступінь автономії. Децентралізація полягає також у переконфігуруванні відносин між центральним урядом та субнаціональними урядами у бік більш кооперативної та стратегічної ролі національних / федеральних урядів. Це також трьохвимірна категорія, оскільки включає 3 пов'язані між собою виміри:

- політична децентралізація;
- адміністративна децентралізація;
- фіскальна децентралізація.

Фіскальної децентралізації не може бути (або не повинно бути) без політичної та адміністративної децентралізації. З іншого боку, без фіскальної

децентралізації політична та адміністративна децентралізація не мають сенсу [45].

Науковці приділяють велику увагу змісту терміну децентралізація. Відмітимо роботу, в якій на основі проведеного дослідження зроблено узагальнення та виділено чотири основні підходи до трактування сутності поняття «децентралізація», а саме:

1) як спосіб публічного управління, що заснований на взаємодії державних та ринкових механізмів щодо управління процесами соціально-економічної сфери [45];

2) як напрям концепції «Governance», що передбачає партнерські відносини між урядом та суспільством, а також залучення громадськості до процесу формування політики та програм розвитку, тобто трансформації ролі держави з «опікуна» в «партнера» [45];

3) як процес трансформації ролі державного управління з керуючої на координаційну [45];

4) як делегування повноважень та відповідальності місцевим органам влади та недержавним організаціям від вищих за ієрархією інституцій державної влади [45].

Саме з урахуванням четвертого підходу можна сформулювати мету функціонування ОРМС, яка заключається в забезпеченні задоволення економічних та соціальних потреб й інтересів територіальної громади та відповідному розвитку усього регіону. Задля досягнення цієї цілі ОРМС використовують акумульовані у місцевому бюджеті фінансові ресурси. Під час такого використання здійснюється перерозподіл, витрачання коштів тощо, що в сукупності складає економічні відносини, котрі характеризують:

- формування та використання доходів і витрат місцевих бюджетів;
- взаєморозрахунки з іншими бюджетами;
- формування та використання різного роду фондів, зокрема спеціальних регіональних, добродійних та інших;
- місцеві позики, лотереї тощо [14].

Слід указати, що термін «місцевий бюджет» не знайшов остаточного підходу до трактування (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Погляди науковців на визначення місцевого бюджету

Автори	Визначення
1	2
І.Ходорович	Це сукупність економічних відносин, що забезпечують у плановому порядку фінансову базу місцевих рад щодо розвитку й утримання, насамперед, тих галузей, до спеціалізації яких входить покращення добробуту населення.
В.Кравченко	1) це правовий акт, згідно з яким виконавчі органи влади отримують легітимне право на розпорядження певними фондами грошових ресурсів; 2) це план (кошторис) доходів і видатків відповідного ОРМС; 3) це економічна категорія, через те, що бюджет являється <u>природньою властивістю</u> будь-якої незалежної територіальної одиниці, котра наділена відповідним правовим статусом.
В.Опарін	Це частина основного річного фінансового плану країни – державного бюджету, крім того, місцеві бюджети утворюють централізований фонд грошових коштів місцевих Рад, котрим вони розпоряджаються з метою здійснення заходів, які щорічно передбачаються планом економічного і соціального розвитку.
О.Кириленко	Місцеві бюджети є фінансовим планом розвитку певної території, в якому відображаються найважливіші завдання місцевої влади та очікувані результати діяльності.
М.Кульчицький	Це система формування, розподілу та використання фінансових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань, як власних, так і делегованих.
І.Сазоненко, Т.Гринько, Г.Придатко	Місцеві бюджети – фонди фінансових ресурсів для реалізації завдань і функцій, які накладаються органами місцевого самоврядування.
П.Бечко, О.Ролінський	Місцеві бюджети як економічна категорія відображають грошові відносини, що виникають між місцевими органами самоврядування та суб'єктами розподілу створеної вартості в процесі формування територіальних грошових коштів, які використовуються для соціально-економічного розвитку регіонів та поліпшення добробуту населення.
О.Матвеева	Місцевий бюджет – це <u>поліфункціональна</u> система економічних відносин, які встановлюються між урядом і громадянами у сфері створення, використання та ефективного розподілу ВВП в грошовому еквіваленті з метою найбільш повного задоволення потреб місцевого
Н.Власюк, Т.Мединська, М.Мельник	Сукупність економічних (грошових) відносин, що виникають у зв'язку з утворенням і використанням фондів грошових засобів місцевих органів влади у процесі перерозподілу національного доходу з метою забезпечення розширеного відтворення та задоволення соціальних потреб суспільства.
О.Николаева, А.Маглаперітзе	Місцевий бюджет як невід'ємний елемент бюджетної системи країни окреслює економічні відносини між територіальною громадою, суб'єктами господарювання та фізичними особами, спрямовані на формування фонду грошових коштів та фінансування місцевих і громадських потреб, підвищення соціально-економічного розвитку територій та поліпшення добробуту територіальної громади.

Джерело: [\[36\]](#)

Отже, до розуміння сутності місцевого бюджету існує різносторонність сприйняття (рис. 1.1).

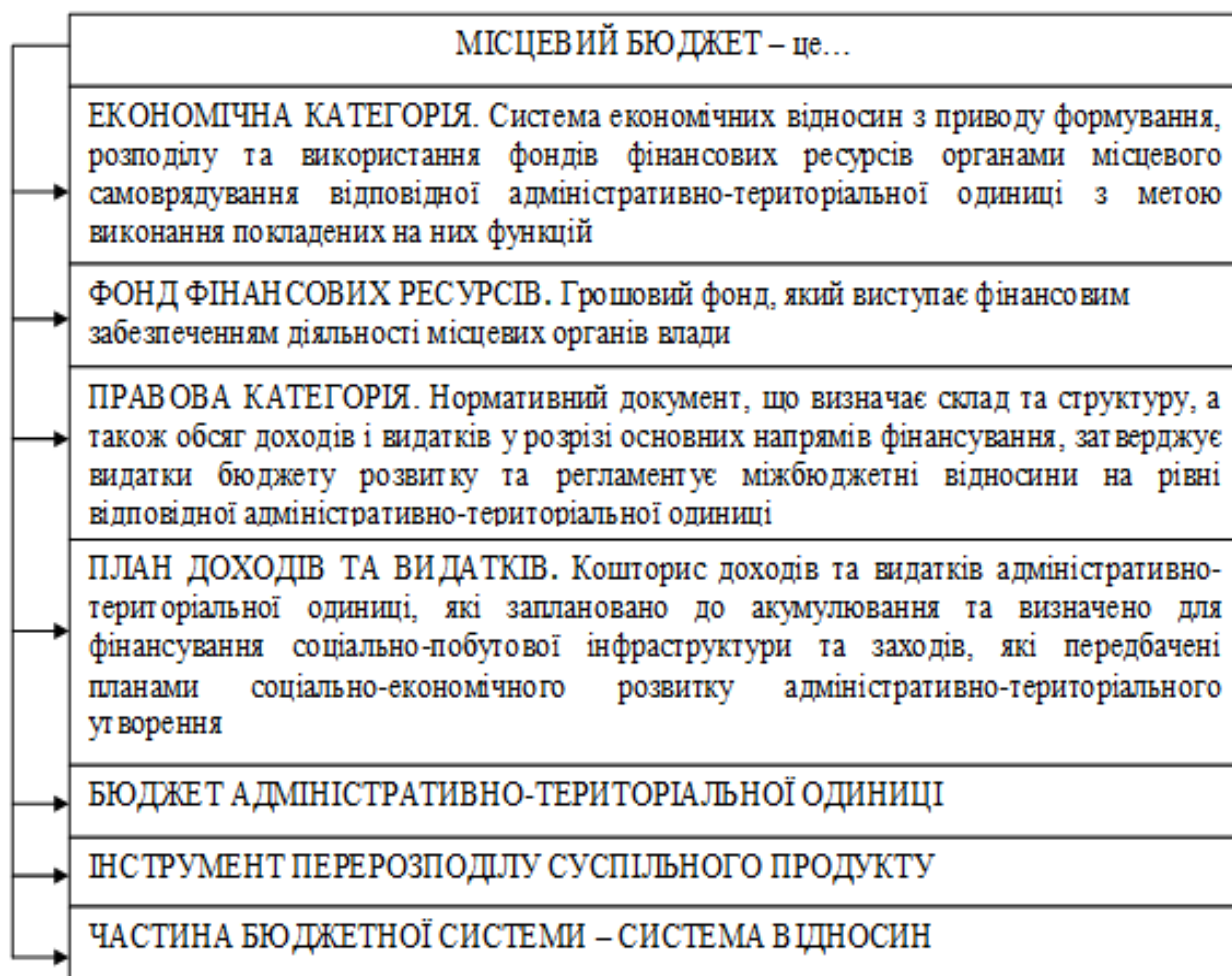

Рис. 1.1. Комплексний погляд на поняття місцевий бюджет [36]

Навіть таке розповсюджене поняття як доходи місцевих бюджетів теж немає однозначної трактовки, можливі варіанти тлумачення представлені в дод. А, табл. А.1.

Доходами бюджету є кошти, які надходять у постійне користування на безповоротній основі. Вони забезпечують стабільність бюджету і фінансування його видатків. Джерелами формування доходів МБ являються власні кошти, регламентовані чинними нормативно-правовими актами, загальнодержавні податки, збори, кошти від операцій із капіталом, трансферти тощо. Конкретний склад доходів МБ наведений у БК та в законі про держбюджет [8].

Податковими надходженнями являються загальнодержавні та місцеві податки й збори, котрі регламентовані у ПК та інші обов'язкові платежі (рис. 1.2).

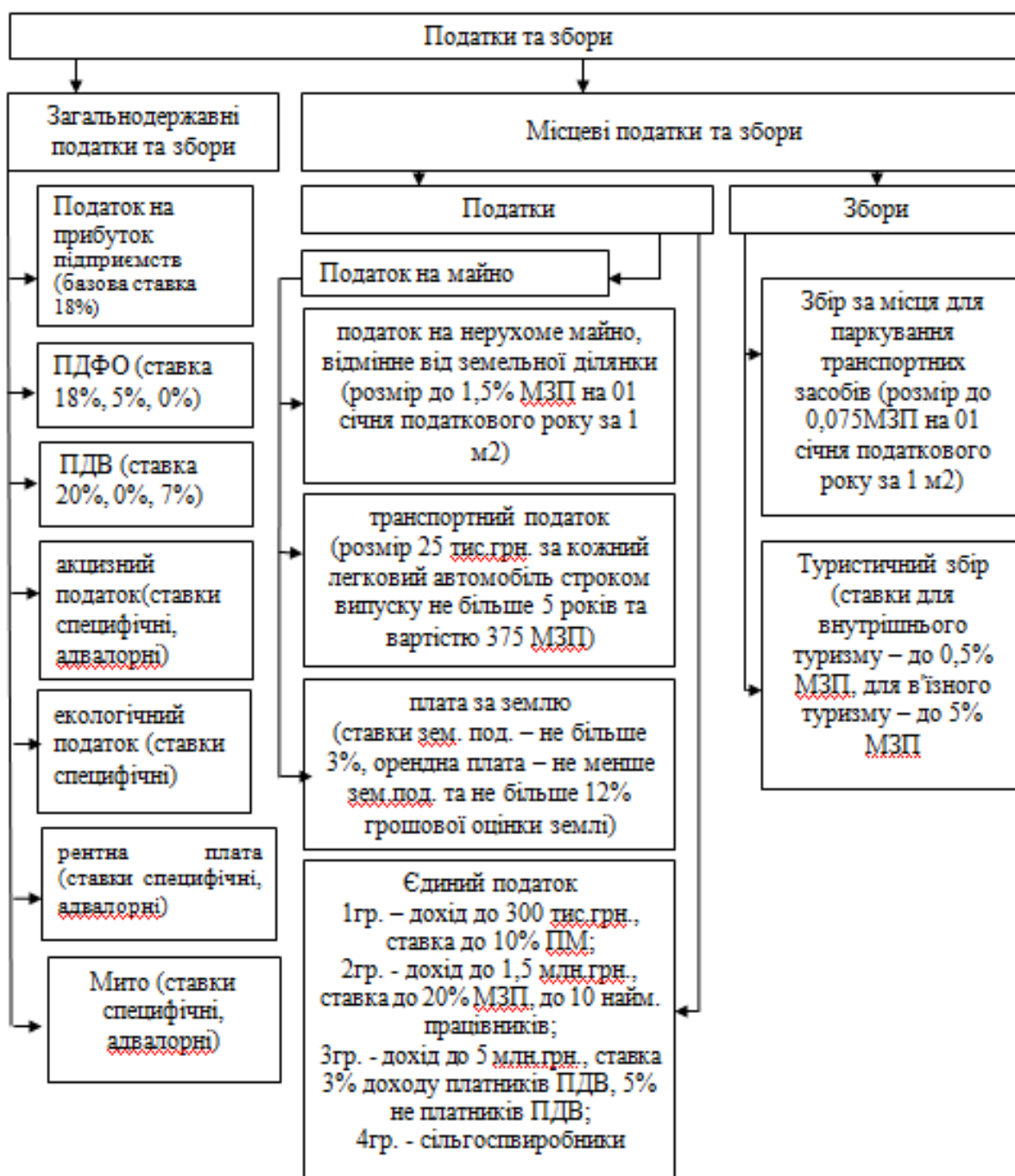

Рис. 1.2. Місце МПЗ у загальній системі податків і зборів України [3]

Запровадження місцевих податків й зборів, не передбачених БК, суворо забороняється [3].

Особливості справляння місцевих податків й зборів та їх елементи наведено в дод. А, табл.А2.

Слід указати, що на відміну від України, у багатьох провідних країнах базою дохідної частини МБ є місцеві ПЗ, питома вага котрих перевищує усі

податкові надходження їх бюджетів. До прикладу, в сукупній величині доходів місцевих бюджетів Австрії ці податки становлять 72%, а в Японії – 55%, тоді як в Україні не досягають навіть 25% [32].

Відповідно до законодавства, сукупність загальнодержавних та місцевих ПЗ, що справляються в установленому Кодексом порядку, становить податкову систему України, основні елементи якої наведені на рис. 1.3.

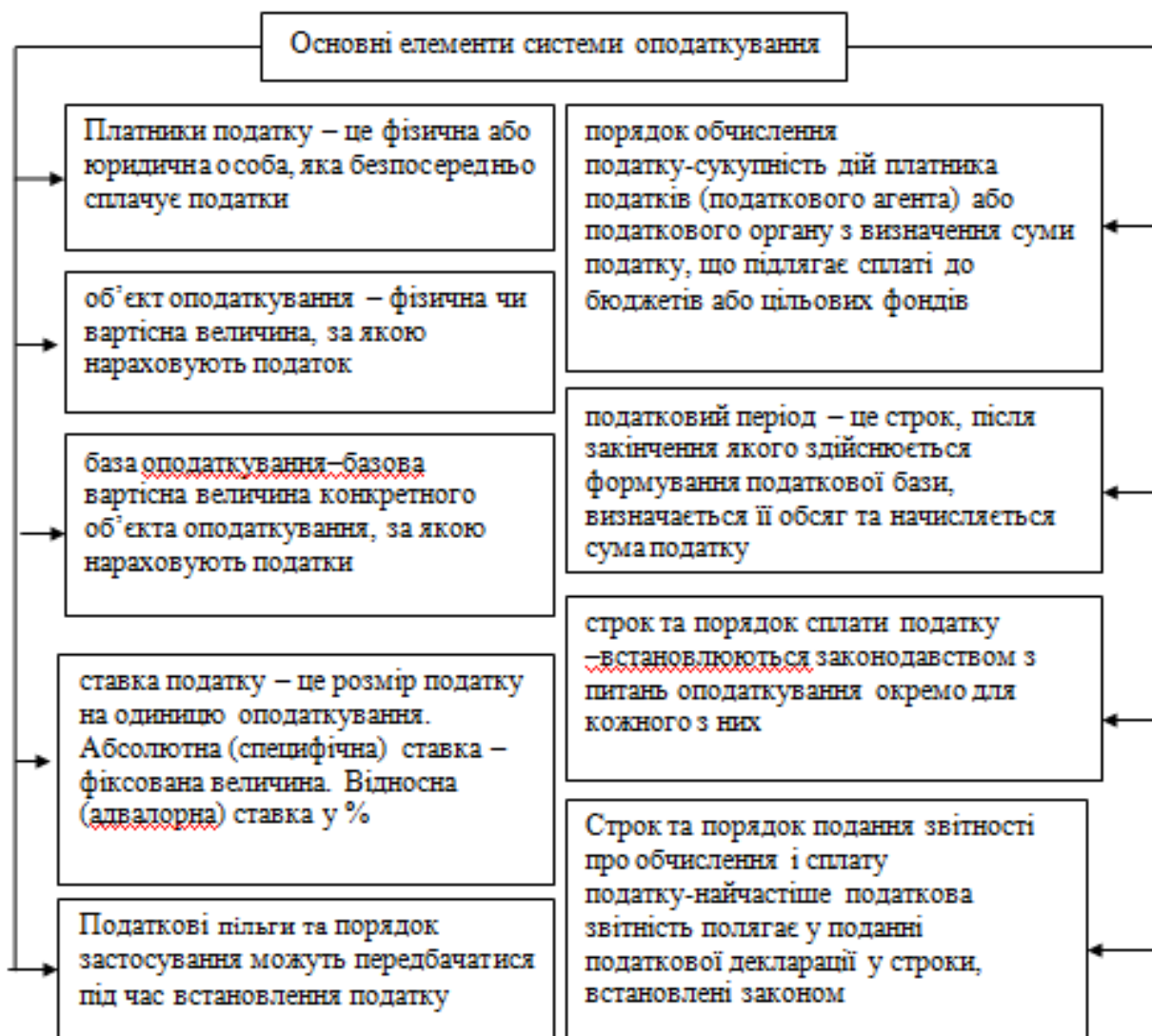

Рис. 1.3. Базові елементи податкової системи

Неподаткові надходження включають такі види доходів: «Доходи від власності та підприємницької діяльності; адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу; надходження від штрафів та фінансових санкцій; інші неподаткові надходження» [8].

Трансфертами називають «Кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого» [8]. Приміром, це кошти із держбюджету у виді дотацій та субвенцій. Доходи МБ являються базою для оцінювання податкового потенціалу території. Це пов'язано із тим, величина доходів МБ впливає на суми бюджетних трансфертів, котрі передаються до МБ із держбюджету [8].

Відповідно до положень БК доходи МБ формуються на базі кошика доходів МС для бюджетів ТГ. Даним кошиком називають «сукупність джерел надходжень до МБ, які закріплені на постійній основі за бюджетами МС та враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів відповідним бюджетам» [6].

Відтак, узагальнена структура доходів МБ наведена в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Доходи МБ в Україні

<u>ВЛАСНІ ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ</u>	<u>ЗАЛУЧЕНІ ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ</u>
1. Податкові доходи	1. Надходження фінансових ресурсів у вигляді допомоги і грантів
1.1. 60% податку з доходів фізичних осіб	2. Місцеві зовнішні запозичення
1.2. Акцизний податок з реалізації підакцизних товарів	3. Цільові і добровільні внески до місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища
1.3. Податок на прибуток комунальних підприємств	<u>МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ</u>
1.4. Рентні платежі	1. Базова дотація
1.5. 25% екологічного податку	2. Освітня субвенція
1.6. Місцеві податки та збори	3. Медична субвенція
2. Неподаткові доходи	4. Субвенція на програми соц. захисту
2.1. Власні надходження бюджетних установ	5. Субвенція на виконання інвест. проектів
2.2. Державне мито, штрафна санкції, збори	6. Субвенція на підготовку робітничих кадрів
2.3. Збір на обов. держ. пенсійне страхування	7. Інші дотації та субвенції
3. Доходи від операцій з капіталом	
4. Надходження від цільових фондів	
5. Повернення кредитів з місцевих бюджетів	

Джерело: [6]

У БК надане визначення видатків бюджету: «Кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом (до

видатків бюджету не належать: погашення боргу, надання кредитів з бюджету, розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів, повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування)» [4; 36].

Згідно із законом про МС, видатки МБ формуються відповідно до їх розподілу між бюджетами, що унормовано БК задля виконання ОРМС покладених на них компетенцій (рис. 1.4).

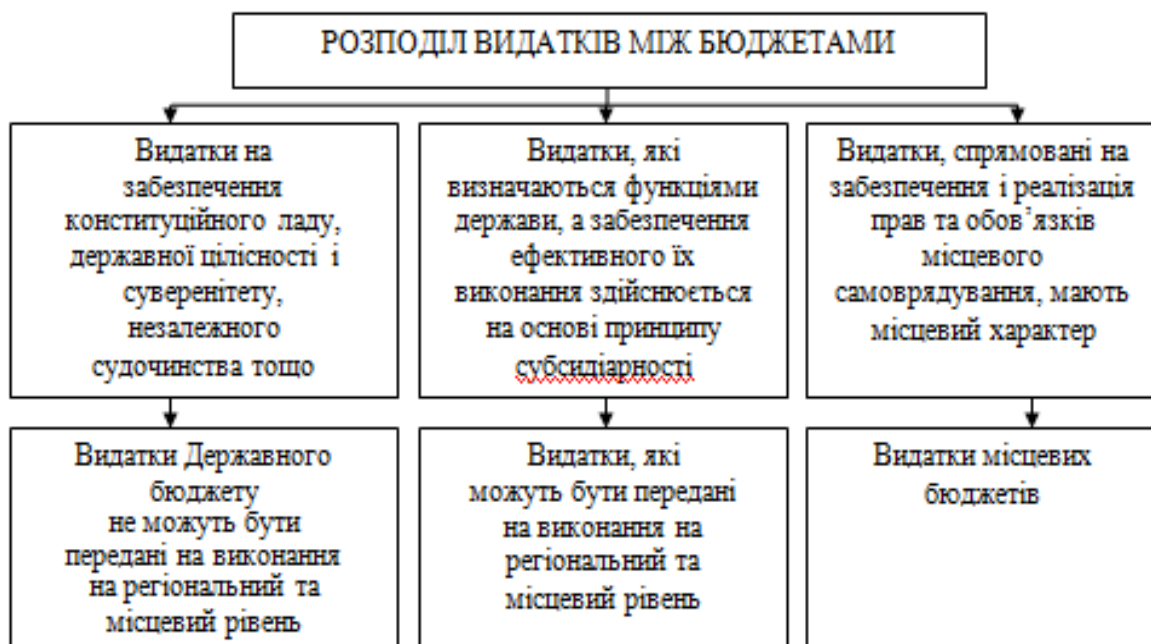

Рис. 1.4. Розподіл видатків різних бюджетів [4; 36]

Видатки МБ сформовані із коштів його загального та спеціального фондів.

У складі витрат спецфонду МБ виокремлюють поточні видатки та видатки розвитку [8]. Поточні видатки представляють собою фінансування, спрямоване на утримання закладів, установ, підприємств, упродовж поточного бюджетного року, а також програми соцзахисту громадян, безпосереднє утримання ОРМС та їх служб і відомств тощо. Такі видатки здійснюються негайно та своєчасно [8].

Видатки розвитку представляють собою фінансування інвестування у капбудівництво та новітні розробки, соціально-економічні заходи розвитку

територій (сел, селищ, міст), купівлю необхідних транспортних засобів та іншої техніки. Окрім перерахованого, такі видатки здійснюються для фінансування усіх інших видатків на заходи розширеного відтворення [8].

Витрати бюджету розвитку МБ включають наступні статті (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Склад видатків розвитку МБ

Видатки розвитку	погашення місцевого боргу
	капітальні видатки, включаючи капітальні трансферти іншим бюджетам
	внески органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування до статутного капіталу суб'єкта господарювання
	проведення експертної грошової оцінки земельної ділянки, що підлягає продажу відповідно до статті 128 Земельного кодексу України, за рахунок авансу, внесеного покупцем земельної ділянки
	підготовка земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них державної (до розмежування земель державної та комунальної власності) чи комунальної власності для продажу на земельних торгах та проведення таких торгів
	платежі, пов'язані з виконанням гарантійних зобов'язань Автономної Республіки Крим чи територіальної громади міста
	розроблення містобудівної документації на місцевому та регіональному рівнях
Капітальні видатки бюджету розвитку	соціально-економічний розвиток регіонів; виконання інвестиційних проектів; будівництво, капітальний ремонт та реконструкцію об'єктів соціально-культурної сфери і ЖКГ; будівництво газопроводів і газифікацію населених пунктів; будівництво і придбання житла окремим категоріям громадян відповідно до законодавства; збереження та розвиток історико-культурних місць України та заповідників; будівництво та розвиток мережі метрополітенів; придбання вагонів для комунального електротранспорту; розвиток дорожнього господарства; придбання шкільних автобусів та автомобілів швидкої медичної допомоги; оновлення матеріально-технічної бази комунальних закладів охорони здоров'я, комп'ютеризацію та інформатизацію загальноосвітніх навчальних закладів і комунальних закладів охорони здоров'я; природоохоронні заходи; інші заходи, пов'язані з розширеним відтворенням
Видатки бюджетів на здійснення повноважень	видатки на забезпечення конституційного ладу держави, державної цілісності й суверенітету, незалежного судочинства, інші видатки, які не можуть бути передані місцевому самоврядуванню. Такі видатки здійснюються за рахунок коштів ДБ
	видатки, які визначаються функціями держави та можуть бути передані на виконання місцевому самоврядуванню на основі принципу субсидіарності. Такі видатки здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів, у тому числі за рахунок трансфертів із ДБ
	видатки на реалізацію повноважень органів місцевого самоврядування, які мають місцевий характер. Такі видатки здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів, у тому числі за рахунок трансфертів із ДБ

Джерело: [4; 8]

Критерії розмежування видатків між місцевими бюджетами встановлені, виходячи з наближення послуг до безпосереднього споживача (рис. 1.5) [8].

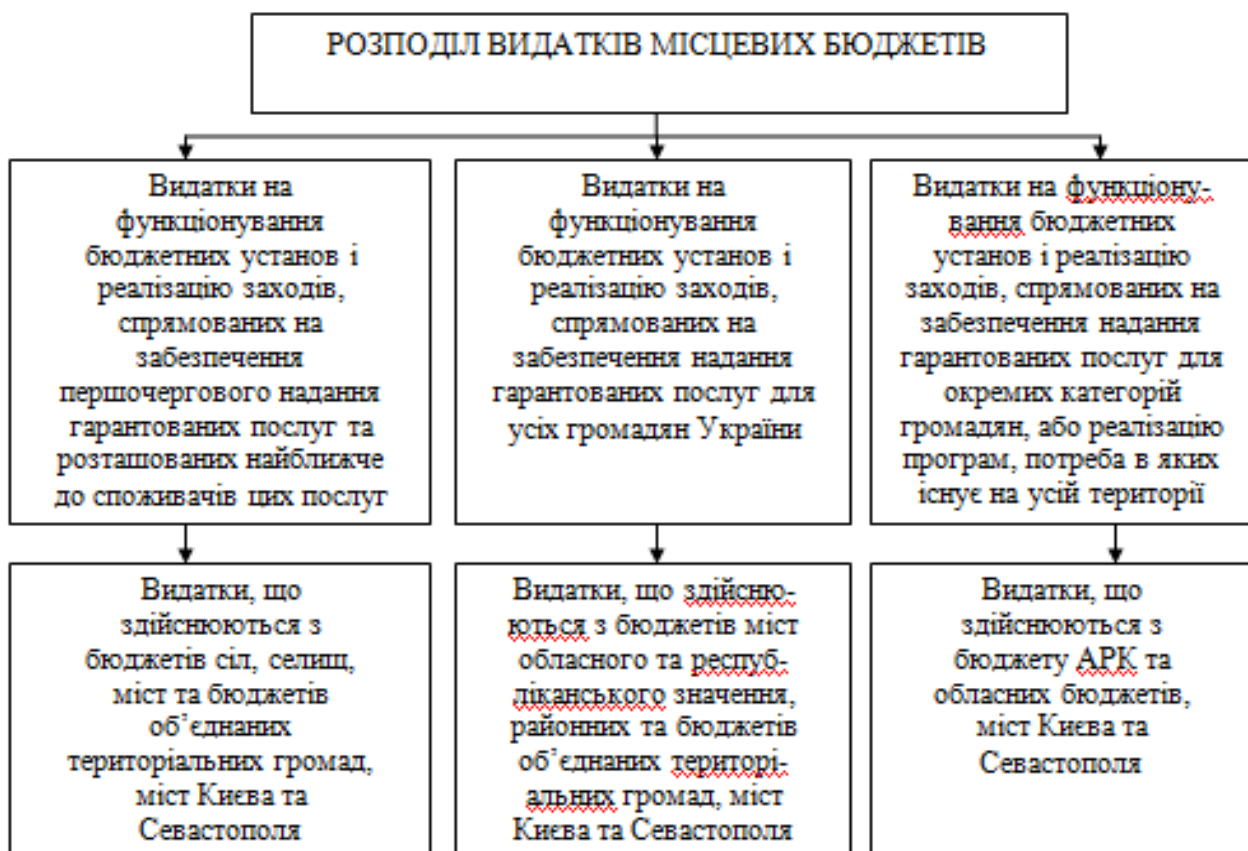

Рис. 1.5. Розподіл видатків різного рівня бюджетів ([8; 36])

Звертаючись до зарубіжного досвіду слід відмітити, що, чим розвинутішими є ринкові відносини, тим більше державний вплив на розподільчі процеси стосовно видатків. Переважна кількість країн із розвинутою ринковою економікою через видатки бюджетів перерозподіляє від тридцяти до п'ятдесяти процентів ВВП. Для України проблематичним питанням залишається пошук виважених форм та механізмів такого перерозподілу [17].

Ще одну групу проблем складають відсутність зв'язків між розмірами виготовленої валової доданої вартості та видатками із МБ, що лишає ОРМС мотивації до пошуку додаткових шляхів наповнюваності доходної частини бюджетів та їх оптимального витрачання. Відсутність однозначного розуміння

того, яка сума фінансових ресурсів залишатиметься на місцях, робить планування і прогнозування розвитку ТГ більш складним [3].

Традиційно, цільове використання коштів базується на основі деталізації видатків МБ у розрізі 4х груп: функціональної, економічної, відомчої.

Більш популярною являється функціональна класифікація видатків МБ (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Функціональна класифікація видатків місцевих бюджетів ([3])

Дискусійні питання викликає надання трансфертів, що відповідно до діючого механізму, з одного боку, певним чином сприяє вирівнюванню величини видатків по різних регіонах країни, а з іншого боку, слабкі регіони не матимуть рівнозначного росту видатків власних МБ [3].

Бюджетним законодавством (точніше – БК), регламентований поділ

бюджету на загальний та спеціальний фонди [4] (рис. 1.7).

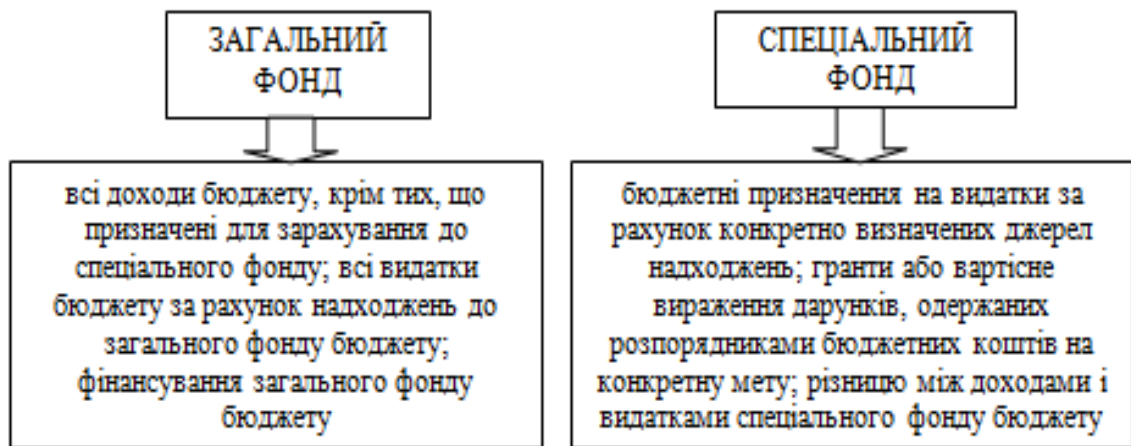

Рис. 1.7. Склад бюджету (згруповано за нормами Бюджетного кодексу [4])

На результативність діяльності ОРМС впливає здатність стратегічно бачити найважливіші напрямки розвитку ТГ у середньо- й довго- строковому періоді. Це дозволить усім учасникам бюджетного процесу досягати поставлену ними стратегічну мету шляхом координації власних дій, урахування специфіки майбутнього регіону, перспектив розвитку ТГ тощо [26].

Чинниками, які сприяють підвищенню ступеня збалансованості МБ являються:

- поглиблене дослідження фактичного виконання кошторисів бюджетних установ за визначений проміжок часу;
- аналіз структурних зрушень у величині видатків місцевих бюджетів;
- дослідження кон'юнктури попиту населення на послуги бюджетних організацій та аналіз громадської думки;
- дослідження можливості укрупнення бюджетних установ шляхом їх об'єднання;
- аналіз чинного та плануемого нормативно-правового поля, що матиме істотний вплив на формування видатків місцевих бюджетів;
- документальне забезпечення усіх аспектів бюджетної політики та відповідних їй програм [19].

Аналіз видатків, що здійснюється задля інформаційного забезпечення процесу прийняття рішень щодо управління місцевими бюджетами, сприяє посиленню достовірності основних показників, які характеризують використання бюджетних коштів, мінімізації фактів неефективного споживання ресурсів місцевого бюджету, своєчасному виявленню необхідних напрямів дофінансування пріоритетних видатків тощо.

Таким чином, ефективність управління місцевими бюджетами впливає на результативність діяльності не тільки місцевого самоврядування, але й задає тенденції соціально-економічного розвитку усієї територіальної громади.

1.2. Підходи до управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації

Ціллю управління місцевими бюджетами є не стільки власне забезпечення функціонування ОРМС, скільки сприяння належному розвитку суспільства, задоволення потреб населення, його сподівань та очікувань. Тому середа існування системи управління представляє собою те первинне, що здійснює прямий вплив на управлінські рішення, забезпечує їх фінресурсами. На думку фахівців, криза суспільства в Україні – це переважно криза управління [42].

Управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації повинно ґрунтуватися на її основних принципах (рис. 1.8).

Приоритетами фінансово-бюджетної децентралізації являються:

- формування переліку власних і делегованих повноважень ОРМС та їх перегляд;
- розширення джерел доходів ОРМС;
- перехід до системи цільових трансфертів, котрі скеровуються на компенсацію видатків ОРМС у наслідок виконання ними делегованих повноважень;

- запровадження розрахунку на основі формули перерозподілу національних податків, закріплених за МБ;
- запровадження найвищого ступеня прозорості використання коштів МБ ОРМС [48].

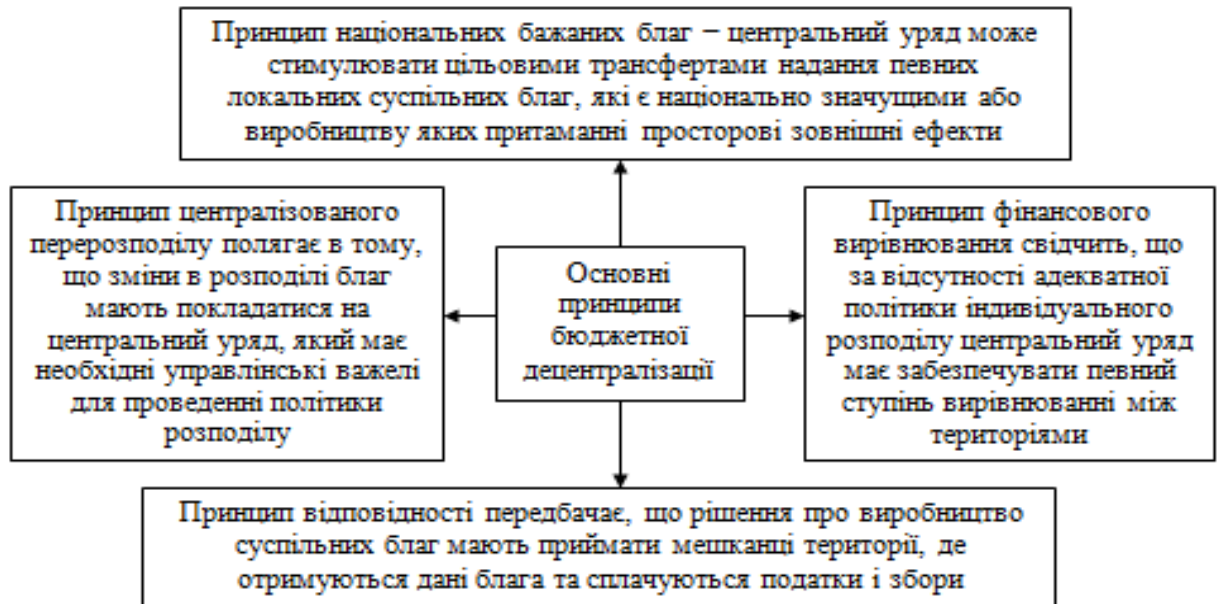

Рис. 1.8. Основні принципи бюджетної децентралізації [44]

Відтак, бюджетна децентралізація має на меті такий перерозподіл фінансових ресурсів місцевих і державного бюджетів, який повинен забезпечити належний рівень фінансування територіальних громад, місцевому самоврядуванню право і можливість фінансування виконання функцій на якісно новому рівні, а мешканцям – достатній рівень життя. Однак слід зазначити, що навіть за умови застосування моніторингу і контролю, впровадження інноваційних методів бюджетування, поширення прозорості цього процесу, залишаються загрози реформи в частині розбудови фінансово-незалежних й інвестиційно привабливих територій, спроможних до забезпечення сталого розвитку. Серед них наступні:

- наявний низький фінансово-економічний потенціал більшості територій України, які є депресивними;
- недостатня мотивація задля посилення фінансової основи розвитку територій;

- неналежний рівень якості послуг на місцевому рівні;
- брак досвіду, професійних знань місцевих органів виконавчої влади щодо самостійного ведення управлінської діяльності;
- недостатній контроль і практична відсутність механізмів моніторингу доцільності, ефективності й цільового спрямування коштів місцевих бюджетів з боку громадськості;
- нестабільність і мінливість податкового і бюджетного законодавства [47].

Тож, з урахуванням вищенаведеного, в умовах децентралізації важливого значення набуває поточне управління місцевими бюджетами відповідно до його характеристик (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Характеристики поточного управління місцевими бюджетами

№	Характеристика	Зміст
1	Часові рамки	1-2 роки
2	Роль органів місцевого самоврядування	Активна
3	Цілі	Залучення, розподіл і ефективне використання наявних фінансових ресурсів місцевих бюджетів відповідно до пріоритетів розвитку територіальної громади та поставленими завданнями на поточний період
4	Зміст	Розробка короткострочних планів і річного місцевого бюджету
5	Масштаби	Забезпечення впровадження поточних завдань
6	Суб'єкти	Органи місцевого самоврядування та їх структурні підрозділи
7	Методи	Короткострокове планування, бюджетування, облік, контроль, статистичний аналіз тощо
8	Порядок планування	Аналіз наявних фінансових ресурсів місцевих бюджетів і пріоритетів у видатках на плановий період з ціллю визначення планових нормативних показників доходів і видатків місцевого бюджету на поточний період (як правило – рік), впровадження оперативних заходів із реалізації стратегії
9	Критерії ефективності управління	Відсоток виконання плану доходів місцевого бюджету, забезпечення й цільове спрямування видатків, величина залучення додаткових фінансових ресурсів

Джерело: [44]

Із таблиці 1.6 можна зробити висновок, що управління місцевими бюджетами тісно взаємопов'язане із управлінням місцевими фінансами. Однак

до суті процесу управління місцевими фінансами науковці не дійшли однозначного погляду (табл. 1.5).

Отже, управління місцевими фінансами здійснюється за допомогою впливу на формування і використання коштів МБ.

Таблиця 1.5

Підходи до розуміння сенсу управління місцевими фінансами

Автор	Підходи до розуміння сенсу управління фінансовими ресурсами місцевих бюджетів (місцевими фінансами)
1	2
Т.Г. Бондарук	Управління місцевими фінансами це одна із складових управління соціально-економічним розвитком адміністративно-територіальних одиниць, яке здійснює спеціальний апарат за допомогою специфічних прийомів і методів, впливу на цілеспрямоване формування, використання та розпорядження коштами місцевих бюджетів, а також фінансами комунальних підприємств
В.І. Кравченко	Розкриває сутність управління місцевими фінансами саме через компетенції місцевих органів влади, під якими розуміє коло повноважень, якими вони наділяються законом для виконання покладених на них функцій. Компетенція місцевих органів влади в галузі фінансів є важливою складовою системи управління місцевими фінансами і значною мірою визначає його характер
С.А. Дяченко	Управління фінансами - це сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу суб'єктів управління на формування і використання фінансових ресурсів

Джерело: [42]

Розглянемо традиційні методи здійснення процесу управління місцевими бюджетами (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Традиційні методи здійснення процесу управління місцевими бюджетами

Назва підходу	Зміст підходу
Фінансове планування і прогнозування	Визначення джерел утворення фондів грошових коштів на місцевому рівні та напрямів їх ефективного використання; застосовується для цілеспрямованого впливу на стабільний соціально-економічний розвиток територій
Фінансове регулювання	Маневрування фінансовими ресурсами та відповідної своєчасної тактичної реорганізації фінансових відносин з метою нейтралізації впливу різноманітних чинників при виконанні місцевих бюджетів і забезпечення максимального управлінського ефекту за мінімальних витрат
Фінансовий контроль	Зіставлення фактичних результатів із запланованими та виявленні на цій основі резервів з метою оцінки правильності прийняття управлінських рішень
Оперативне управління	Маневрування наявними фінансовими ресурсами органам місцевого самоврядування, залученні додаткових коштів, ефективному витрачанні наявних грошових засобів
Стратегічне управління	Встановлення обсягів фінансових ресурсів адміністративно-територіальним одиницям на перспективу для реалізації цільових програм, пов'язаних з економічним піднесенням територій, вирішенням соціальних проблем

Джерело: [42]

Управління місцевими бюджетами є процесом, який включає 4 узагальнені етапи, що розпочинаються у році, що передує звітному року (рис. 1.9).

Рис. 1.9. Етапи бюджетного процесу на місцевому рівні [43]

Відтак, найперше, з чого розпочинається управління бюджетами на місцевому рівні – це складання проєктів бюджетів. Для цього необхідно створити відповідну робочу групу, розподілити між усіма учасниками бюджетного процесу обов'язки та задачі, а також визначити терміни виконання

цих задач. Розроблення проекту МБ ґрунтується на таких напрямках роботи:

- визначення ліміту фінансування для бюджетних установ, організацій;
- встановлення якісних і кількісних показників бюджетних програм;
- виявлення необхідності у скороченні чи підвищенні ступеня фінансування діючих функцій та програм;
- встановлення переліку програм чи видів діяльності, які підлягають припиненню та закриттю;
- внесення правок у розмір фінансування відповідно до встановлених нормативів бюджетного забезпечення;
- урахування зміни індексу споживчих цін;
- розрахунок показників результативності;
- виявлення не достатньо обґрунтованих бюджетних пропозицій;
- розробка напрямків, що сприятимуть економії бюджетних коштів [26].

Однак ефективному плануванню МБ заважають й такі проблеми, як зфокусованість на фінансуванні бюджетних організацій та віддання переваги кількісним, а не якісним показникам; упущення в методиці оцінювання результативності бюджетного планування та, відповідно, використанні фінресурсів МБ; відсутність належної міри відповідальності за результати формування показників МБ; сфокусованість на плануванні показників, а не на результатах, котрі потрібно отримати. Усе перелічене в підсумку унеможлиблює адекватність зв'язку між ресурсами та результатами, досягнутими за допомогою цих ресурсів [25].

Важливим етапом управління МБ є їх формування, котре, у свою чергу, неможливе без доведення Мінфіном особливостей їх проектування. Відмітимо, що в умовах децентралізації Мінфіном приймає важливу участь у формуванні місцевих бюджетів, що видно з етапів цього процесу (табл. 1.7.)

Таблиця 1.7

Основні етапи процесу формування місцевих бюджетів

№	Відповідальний	Зміст етапу
1	Міністерство фінансів	Доведення до виконавчих органів місцевих рад особливостей формування <u>проектів МБ</u> на наступний бюджетний період
2	Виконавчі органи місцевих рад	Надання профільним міністерствам і відомствам інформації, необхідної для визначення обсягів трансфертів з державного бюджету та інших показників бюджету
3	Місцеві фінансові органи	Розробка інструкцій з підготовки бюджетних запитів та доведення їх до головних розпорядників бюджетних коштів
4	Головні розпорядники бюджетних коштів	Підготовка бюджетних запитів, забезпечення їхньої своєчасності та достовірності
5	Місцеві фінансові органи	Аналіз бюджетних запитів на предмет відповідності меті, пріоритетності, дієвості й ефективності використання бюджетних коштів; прийняття рішення про включення бюджетних запитів до проекту місцевого бюджету
6	Міністерство фінансів	Протягом тижня з дня схвалення Кабінетом Міністрів проекту закону про Державний бюджет України – доведення виконавчим органам місцевих рад прогнозних обсягів трансфертів з державного бюджету
7	Міністерство фінансів	Протягом тижня з дня прийняття проекту закону про Державний бюджет в другому читанні – доведення виконавчим органам місцевих рад обсягів трансфертів з державного бюджету та вимог до складання <u>проектів місцевих бюджетів</u>
8	Виконавчі органи місцевих рад	Схвалення проекту рішення про місцевий бюджет перед його розглядом на сесії місцевої ради

Джерело: [43]

Отже, до функцій Головних розпорядників бюджетних коштів належать:

- організація розробки бюджетних запитів для подання місцевому фінансовому органу в терміни та порядку, встановлені цим органом;
- забезпечення своєчасності, достовірності та зміст поданих місцевому фінансовому органу бюджетних запитів, які мають містити всю інформацію, необхідну для аналізу показників проекту місцевого бюджету, згідно з вимогами місцевого фінансового органу [47].

Виконавчий орган місцевої ради схвалює проект рішення про місцевий бюджет. Безпосередньо рішення про місцевий бюджет:

- формується: згідно із Типовою формою, яку Мінфін доводить до місцевих фінансових органів;
- ґрунтується: на базі прогнозів щодо доходів і видатків, а також інформації, котра міститься у бюджетних запитах;
- складається із текстової частини та додатків [43].

Бюджетна децентралізація припускає незалежність місцевих бюджетів, у

тому числі закріплення за відповідним рівнем управління власних джерел доходів; право самостійно визначати напрями видатків, недопущення вилучення додаткових надходжень; право на компенсацію видатків, що виникають внаслідок рішень вищих органів влади та управління; право надання податкових та інших пільг тільки за рахунок власних доходів; право запозичення в певних законодавчих рамках. Щодо органів місцевого управління завдання полягає у наданні їм певних повноважень у сфері оподаткування та витрати коштів, а також можливості самостійно визначати параметри та структуру видаткової частини бюджету [45; 46].

Фінансова децентралізація передбачає достатній рівень забезпеченості власними доходами та трансфертами з Державного бюджету; залучення приватного сектору економіки через розміщення замовлень; пріоритизація ринкових механізмів забезпечення локальних фінансів. У цілому, фінансова децентралізація являється широким поняттям, котре включає не лише передачу фінансових ресурсів, але також видаткових, дохідних і податкових повноважень [46, с.15]. Повноваження органів місцевого самоврядування під час формування місцевого бюджету можна представити як сім послідовних і взаємопов'язаних етапів (рис. 1.10).

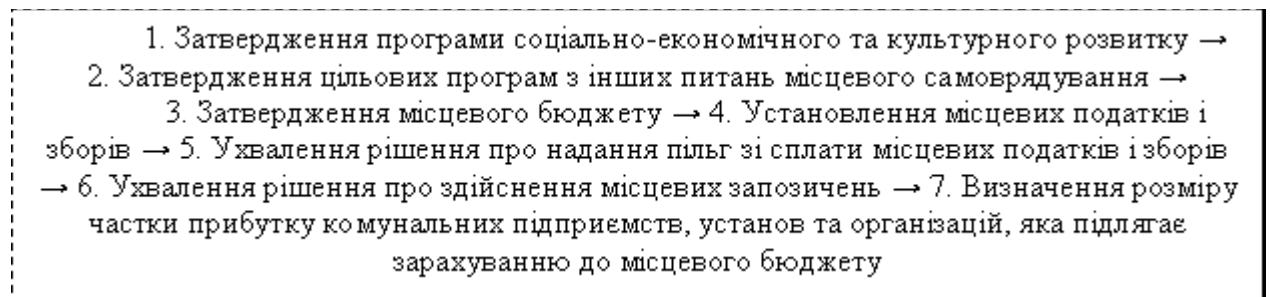

Рис. 1.10. Повноваження органів місцевого самоврядування під час формування місцевого бюджету (джерело: [43])

Фінансова децентралізація характеризується також ще тим, що органи центральної державної влади передають частину своїх функцій та повноважень органам регіонального та місцевого самоврядування, які їх автономно виконують. Компетенції ОРМС у сфері формування місцевих бюджетів в

умовах децентралізації показані на рис. 1.11.

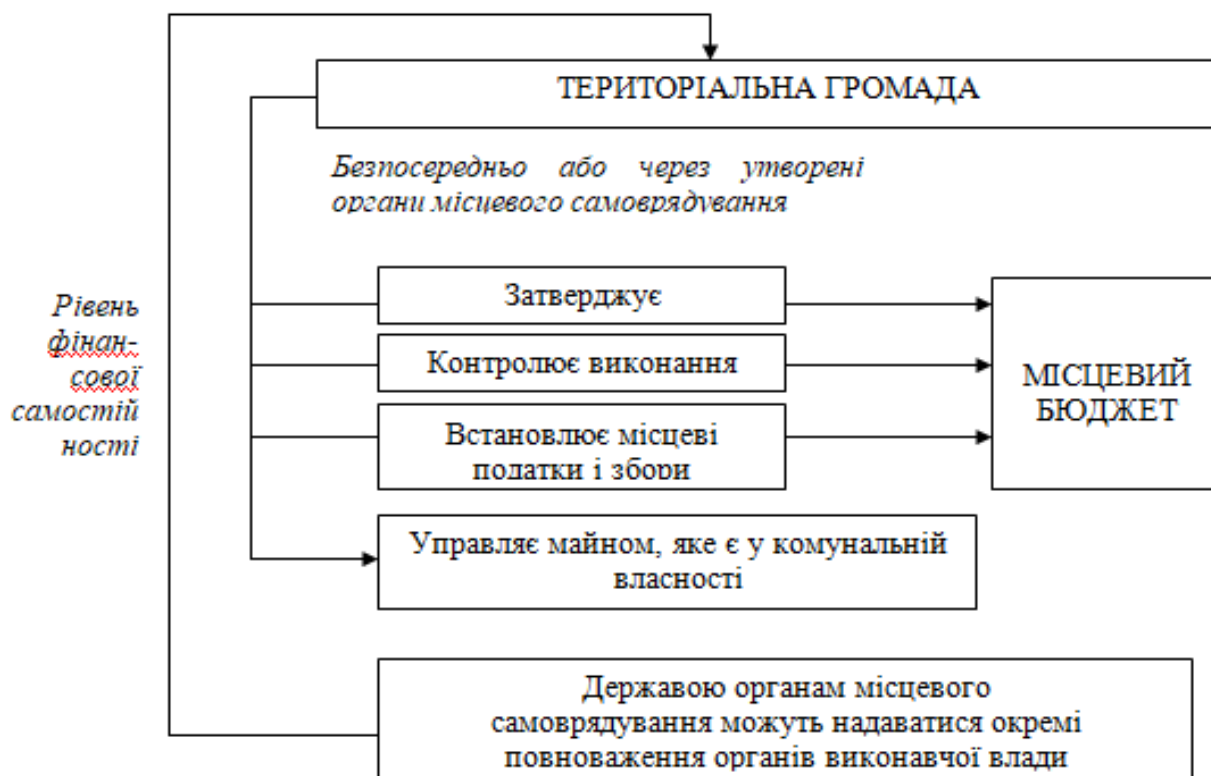

Рис. 1.11. Компетенції ОМС у сфері формування місцевих бюджетів [36]

У межах заходів щодо децентралізації влади в Україні, ОРМС отримали додаткові повноваження щодо встановлення ставок окремих податків і зборів відповідно до ПКУ (орендна плата за землю, податок на нерухоме майно). При цьому, ОМС можуть застосовувати дві шкали: зниження податків для стимулювання інноваційного розвитку підприємств, їх інвестиційної активності та соціальної відповідальності; підвищення податків (шкала економічного примусу), яка виконує роль економічного важелю впливу на недопущення економічно неефективних і соціально неякісних результатів господарювання [47].

Управління місцевими бюджетами передбачає також і керівництво видатками. При цьому має місце взаємодія органів, що представлена у табл. 1.8.

Таблиця 1.8

Система взаємодії органів при виконанні місцевих бюджетів

№	Орган	Зміст
1	Казначейство України	Забезпечує обслуговування бюджетних коштів (ч. 1 ст. 43 БКУ). Складає та подає місцевим фінансовим органам звітність про виконання місцевих бюджетів (ч. 2 ст. 80 БКУ).
2	Органи, що контролюють справляння надходжень бюджету	Подають місцевим фінансовим органам звіти (ч. 3 ст. 80 БКУ): - про фактичні надходження податків, зборів та інших доходів бюджету; - про податковий борг; - про суми надміру сплачених грошових зобов'язань платників податків та суми платежів, які сплачені та будуть нараховані в наступних звітних періодах; - про суми списаного податкового боргу, розстрочені і відстрочені суми податкового боргу і грошових зобов'язань платників податків; - про суми наданих податкових пільг.
3	Виконавчий орган місцевої ради	Подає до відповідної місцевої ради квартальний та річний звіти про виконання місцевого бюджету. - підготовані на підставі вищезазначеної інформації; - подані протягом двох місяців після завершення відповідного бюджетного періоду (тобто до 1 березня року, що настає за звітним періодом).
4	Комісія з питань бюджету відповідної місцевої ради	Перевіряє річний звіт протягом двох місяців з дня подання звіту виконавчим органом місцевої ради.
5	Місцева рада	Затверджує річний звіт про виконання місцевого бюджету (ч. 4 ст. 80 БКУ).

Джерело: [43]

Невід'ємною частиною управління МБ являється бюджетний контроль. Його ціль полягає у забезпеченні ефективного управління бюджетними коштами, а також забезпечення дотримання усіма учасниками бюджетних відносин вимог бюджетного законодавства [49, с. 129]. Розглядаючи бюджетний контроль місцевих бюджетів варто відмітити, що він представлений:

1) державним контролем, який здійснюють Рахункова палата, Міністерство фінансів України, Державна аудиторська служба, Державна казначейська служба, Державна податкова служба, місцеві державні адміністрації, в межах наданих їм повноважень;

2) контролем ОРМС, який здійснюють місцеві ради, фінансові органи місцевих рад, виконавчі органи МС;

3) відомчим контролем, який здійснюють контрольно-ревізійні підрозділи

міністерств, державних комітетів і комісій;

4) внутрішнім контролем, який здійснюють керівники підприємств установ, організацій комунальної власності, структурні підрозділи організацій на які покладено функції зі здійснення внутрішнього контролю;

5) громадський контроль, який здійснюється громадянами, політичними партіями, громадськими організаціями, професійними спілками [50, с. 12].

Отже, децентралізація владних та фінансових повноважень держави на користь місцевого самоврядування є однією із найбільш значущих реформ в Україні. Управління МБ можна узагальнити у чотирьох великих напрямках:

- планування МБ (у т.ч. проектування, формування, набуття бюджетом статусу законодавчого акту);

- організація (взаємодія різних органів між собою, особливо на етапі розробки МБ);

- виконання (втілення бюджетних показників у практику, аналіз і звітування);

- контроль (контролювання використання фінансових ресурсів, моніторинг й оцінювання ефективності виконання ОРМС бюджетних показників) [42].

1.3. Нормативно-правове забезпечення управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації в Україні

В Україні процес реформування був започаткованим на базі положень Основного Закону [10]. Починаючи із 2014 р. формувався та впроваджувався базовий пакет нових нормативно-правових актів, який наведено у табл.1.9.

Таблиця 1.9

Базові нормативно-правові акти щодо децентралізації в Україні

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ	КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ	МІНРЕГІОН
<p>Закон України про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо організації проведення перших виборів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів</p> <p>Закон України «Про місцеві вибори»</p> <p>Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства»</p> <p>Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»</p> <p>Закон України «Про засади державної регіональної політики»</p> <p>Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин»</p> <p>Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи»</p> <p>Закон України «Про співробітництво територіальних громад»</p> <p>Закон України «Про ратифікацію Додаткового Протоколу до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах органу місцевого самоврядування»</p> <p>Постанова «Про План законодавчого забезпечення реформ в Україні»</p>	<p>Постанова КМУ «Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад»</p> <p>Постанова КМУ «Питання використання у 2015 році коштів державного фонду регіонального розвитку»</p> <p>Розпорядження КМУ «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні»</p> <p>Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні»</p> <p>Постанова КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року»</p> <p>Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки»</p> <p>Розпорядження КМУ «Про внесення змін до плану заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні»</p>	<p>Наказ Мінрегіону України «Про затвердження Примірних форм договорів про співробітництво територіальних громад»</p> <p>Наказ Мінрегіону «Про затвердження Порядку формування та забезпечення функціонування реєстру про співробітництво територіальних громад»</p>

Джерело: [45]

На шляху децентралізації та реформування місцевого самоврядування в Україні ключовим орієнтиром є Європейська хартія місцевого самоврядування (далі – Хартія), яку держава без застережень ратифікувала 15 липня 1997 р. Хартія є основним міжнародно-правовим документом і для країн-членів Ради Європи, містить стандарти щодо організації управління на місцях на засадах місцевого самоврядування. Норми Хартії мають пряму дію й володіють верховенством щодо норм прав, створених самою національною державою. Ст. 9 хартії проголошує, що місцева влада має право на свої власні фінресурси,

якими вона може вільно розпоряджатися у межах власних повноважень, а їх величина має відповідати функціям, наданим їй Основним Законом або іншими нормативно-правими актами. Частина фінресурсів ОРМС формується за рахунок місцевих податків і зборів, обсяг яких ці органи мають право встановлювати в межах закону» [45; 51].

Основні нормативно-правові документи регулювання процесу управління місцевими бюджетами включають наступні (табл. 1.10) [8].

Таблиця 1.10

Базові нормативно-правові акти, які регулюють питання управління місцевими бюджетами

Нормативний акт	Основні положення
1	2
Конституція України (28.06.96 р., зі змінами та доповненнями) [10]	Відображені основні права органів місцевого самоврядування, пов'язані з їх фінансовим забезпеченням, а саме: – затвердження місцевих бюджетів; – контроль за виконанням місцевих бюджетів; – запровадження місцевих податків і зборів.
Податковий Кодекс України № 1200-VII, зі змінами та доповненнями	Регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства.

Продовження табл. 1.10

1	2
Бюджетний кодекс України (22.06.01р., 08.07.2010р., зі змінами та доповненнями) [4]	У Кодексі визначено більш чітко розмежування доходів і видатків місцевих бюджетів. Податки і збори та інші доходи місцевого бюджету визначаються зарахованими до місцевого бюджету з дня зарахування відповідно на єдиний казначейський рахунок та рахунки, відкриті в установах банків державного сектору, і не можуть акумулювати на рахунок органів, що контролюють справляння надходжень бюджету. Зазначається що таке склад закріплених та регулюючих доходів МБ. Також, Бюджетним кодексом розмежовуються доходи, залежно від того чи включаються вони до розрахунку міжбюджетних трансфертів. В БКУ визначається структура МБ до яких відносять: республіканський бюджет АР Крим; обласні; міські; районні; районні в містах; селищні; сільські бюджети.
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (21.05.97 р., зі змінами та доповненнями)	У Законі визначається система та гарантії місцевого самоврядування в Україні, а фінансова незалежність самоврядування забезпечується місцевими бюджетами, які створюються відповідно до бюджетної системи країни.
Закон України «Про Державний бюджет України» (30.04.2022 р., зі змінами та доповненнями)	Затверджує розміри доходів, видатків, бюджетні призначення головним розпорядникам коштів Державного бюджету України на 2022 рік у розрізі відповідальних виконавців за бюджетними програмами, розподіл видатків на забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ системи правосуддя та інше.
Закон України «Про місцеві державні адміністрації» (17.05.2001р., зі змінами та доповненнями) [22]	Місцева державна адміністрація є місцевим органом виконавчої влади і входить до системи органів виконавчої влади. Місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою. У Законі встановлені повноваження у галузях соціально-економічного розвитку, бюджету та фінансів, управління майном, приватизації, підприємництва тощо.

Засади бюджетної децентралізації були закладені наприкінці 2014 р. разом із змінами до Бюджетного та Податкового кодексів. Це були перші кроки із нового розподілу повноважень між центральним та місцевими бюджетами.

Цілеспрямоване управління фінресурсами, у т.ч. на місцевому рівні встановлене у положеннях БК України [4]. Повноваження зі стягнення податків та МПЗ у бюджети різних рівнів покладено на фіскальні, митні й інші органи [28]. БК не тільки регламентує використання в ньому визначення доходів, витрат тощо, але й механізми їх ФіВ. Приміром, у ст. 64 міститься перелік власних доходів. У БК їми названо доходи, котрі належать безпосередньо

бюджетам МС і котрі не враховують при визначенні величини міжбюджетних трансфертів. Автономію місцевих бюджетів закладено до БК рядом змін:

- самостійне формування МБ (ст. 75);
- незалежне від термінів прийняття державного бюджету затвердження МБ – до 25 грудня року, що передує плановому (ст. 77);
- спрощення процедури надання місцевих гарантій та здійснення місцевих запозичень від міжнародних фінансових організацій шляхом запровадження принципу «мовчазної згоди» при погодженні таких операцій з Мінфіном (ст.74);
- надання права здійснення зовнішніх місцевих запозичень усім містам обласного значення (ст. 16);
- надання права самостійного вибору установи (в органах Казначейства чи установах банків) з обслуговування коштів бюджету розвитку місцевих бюджетів та власних надходжень бюджетних установ (ст. 78).

Спеціальним нормативно-правовим актом, котрий призначений з однією метою – бюджетоутворення, є Закон про держбюджет (ДБ). Щороку його затверджують за встановленими правилами, не порушуючи усталеної структури. Так, станом на 2022 р. він містить 38 статей і Прикінцеві положення. У цих статтях послідовно регламентуються важливі для життєдіяльності усієї країни та її громадян аспекти, серед яких:

- розміри прожиткового мінімуму, мінімальної зарплати;
- напрямки реалізації держгарантій;
- об'єкти й заходи розподілу бюджетних коштів;
- граничний розмір держборгу та багато іншого.

З позиції регулювання наповнюваності бюджетів, як фондів фінансових ресурсів, провідну роль відіграє Податковий Кодекс [20]. Він унормовує перелік як загальнонаціональних, так і місцевих податків, зборів тощо, їх граничні ставки, окремі моменти адміністрування та багато іншого. При чому окремі із МПЗ визначено як обов'язкові для установлення місцевими радами, а щодо інших МПЗ передбачена варіативність, відповідно до якої ради

самостійно визначають доцільність їх уведення. До першої категорії обов'язкових МПЗ у ПК віднесені єдиний податок, на нерухоме майно (окрім землі), за провадження деякої підприємницької діяльності. До другої категорії віднесено збори за паркування та туристичний. Окрім цього, встановлена заборона для місцевих рад вводити індивідуальні пільгові ставки МПЗ або взагалі робити для будь-кого виключення у їх сплаті [28]. Внесені зміни до Податкового кодексу України підвищили фіскальну незалежність органів місцевого самоврядування щодо місцевих податків та зборів, зокрема шляхом надання права самостійно визначати ставки податків та встановлювати пільги з їх сплати.

У Законі про МС з позиції теми даного дослідження слід указати на положення про матеріальну та фінансову основи діяльності ОРМС [21].

Одним із базових нормативно-правових актів, які певним чином регулюють питання управління місцевими бюджетами слід назвати також Закон про місцеві держадміністрації [22]. Важливо, що окрім організаційних аспектів діяльності цих виконавчих органів держави, документ фокусується на регламентуванні бюджетної регіональної політики, фінзабезпеченні й застосуванні інструментів бюджетного механізму [28].

Отже, розглянуто ключові законодавчі документи, якими слід у першу чергу користуватися під час дослідження питання управління МБ. При цьому слід урахувати відсутність сталості у регуляторній базі України, завдяки чому тонкощі адміністрування й розподілу видатків бюджету змінюються частіше, ніж відбувається наповнення доходної частини. Тому фахівці повинні постійно моніторити та відслідковувати будь-які зміни в бюджетному законодавстві, до котрого слід відносити не тільки БК, але й інші закони та підзаконні акти.

Таким чином, у даному розділі визначено зміст місцевих бюджетів і їх склад. Показано, що місцевий бюджет являється важливим фондом місцевих фінансових ресурсів. Водночас він також є економічною та правовою категорією, планом доходів і видатків, інструментом перерозподілу фінресурсів

суспільства та вагомої складовою усієї бюджетної системи країни.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМ БЮДЖЕТОМ (НА МАТЕРІАЛАХ БЮДЖЕТУ М. КРИВИЙ РІГ)

2.1 Загальна характеристика департаменту фінансів виконавчого комітету Криворізької міської ради

Безпосередньо формуванням МБ та контролем за використанням його вмісту займаються структурні підрозділи виконкому, які є розпорядниками бюджетних коштів.

Відповідальність за керування коштами МБ покладено на такий структурний підрозділ як департамент фінансів виконкому.

Департамент фінансів підзвітний Криворізькій міськраді. Підпорядковується її виконавчому комітету та міському голові. Із питань здійснення повноважень щодо контролю за дотриманням бюджетного законодавства департамент підконтрольний Мінфіну України та департаменту фінансів Дніпропетровської облдержадміністрації.

Зупинимось детальніше на характеристиці Криворізької міської ради (далі КРМР). Вона являється виборним ОРМС, котрий виражає інтереси ТГ міста й виконує від її імені повноваження МС. Останні, поряд і функціями МС, унормовані Конституцією, Законом про МС та іншими документами, перелік яких розглянуто раніше. Виконує усі рішення міськради створений нею виконком, тобто виконком є виконавчим органом, який підзвітний та підконтрольний саме міськраді, яка, у свою чергу, відповідає та контролюється територіальною громадою [\[12\]](#).

Міськрада представляє собою юридичну особу. Вона володіє власною печаткою, рахунками у вітчизняних банківських установах. Примітно, що

міськрада від свого імені може набувати різного роду права (як майнові, так і немайнові), відповідати в судах, позиватися тощо, що дозволено діючими нормативними актами. Систематично, не рідше 2х разів на рік, міськрада повинна проінформувати громадян стосовно ходу та результатів впровадження соціальних, економічних і культурних заходів, фінансованих з МБ, а також інших питань місцевого значення [12].

Важливо, що прозорість й гласність приймаємих міськрадою рішень та результатів їх впровадження стають можливим завдяки безперебійному функціонуванню офіційного веб-сайту міськради [12]. За рівнем його наповнюваності, оновлення та якісним змістом цей сайт є одним із найкращих в Україні. Окрім організаційної структури міськради та її виконкому, даних про роботу депутатів та іншого, сайт містить новини, аналітичні звіти та статистичні дані про діяльність усіх структурних підрозділів виконкому. Такі звіти оприлюднюються кожен рік у лютому.

Міськрада формує структурні підрозділи виконкому із таких управлінь та відділів, існування яких вважає потрібним для реалізації усі необхідних завдань і рішень, тому вона затверджує і його штатний розпис виконкому (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Штатні одиниці у розрізі структурних підрозділів виконкому міськради
м.Кривого Рогу

№ з/п	Назва виконавчих органів Криворізької міської ради	Штатних одиниць
1	2	3
1	Апарат міської ради і виконкому та його підрозділи:	
1.1	Апарат міської ради і виконкому	18
1.2	відділ взаємодії з правоохоронними органами та оборонної роботи;	4
1.3	відділ внутрішнього аудиту;	8
1.4	відділ з питань внутрішньої політики;	3
1.5	відділ з питань захисту прав споживачів;	4
1.6	відділ преси та інформації;	4
1.7	відділ стратегії розвитку електронних інформаційних ресурсів міста;	5
1.8	сектор режимно-секретної та мобілізаційної роботи	3
2.	Департамент адміністративних послуг	50 (із них 37 адміністратор
3.	Департамент соціальної політики	50
4.	Управління благоустрою та житлової політики	59
5.	Управління бухгалтерського обліку, планування та звітності	12
6.	Управління екології	12
7.	Управління економіки	19

Продовження таблиці 2.1

8.	Управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення	14
9.	Управління з питань реєстрації	25
10.	Управління капітального будівництва	26
11.	Управління комунальної власності міста	24
12.	Управління культури	11
13.	Управління містобудування, архітектури та земельних відносин	52
14.	Управління організаційно-протокольної роботи	35
15.	Управління освіти і науки	18
16.	Управління охорони здоров'я	14
17.	Управління по роботі зі зверненнями громадян	12
18.	Управління розвитку підприємництва	19
19.	Фінансове управління	47
20.	Юридичне управління	18
21.	Адміністративно-господарчий відділ	43
22.	Архівний відділ	26
23.	Відділ з питань державного архітектурно-будівельного контролю	15
24.	Відділ з питань енергоменеджменту та впровадження енергозберігаючих технологій	6
25.	Відділ інформатизації	7
26.	Відділ транспорту і зв'язку	9
27.	Інспекція з благоустрою	8
28.	Кадрова служба	7
29.	Комітет з фізичної культури і спорту	7
30.	Комітет у справах сім'ї і молоді	9
31.	Служба у справах дітей	7
	РАЗОМ:	710
	у тому числі за рахунок загального фонду міського бюджету:	704
	спеціального фонду	6

Джерело: [12; 34]

Департамент фінансів являється юридичною особою. У нього відкриті реєстраційні рахунки в управлінні Державної казначейської служби України у м.Кривому Розі. Департамент володіє печаткою із зображенням Державного герба України й своїм найменуванням, штампами та бланками зі своїм найменуванням; іншими реквізитами юридичної особи.

Департаменту фінансів забороняється розподіл отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників), працівників (крім оплати їх праці, нарахування єдиного соціального внеску), членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб.

Департамент фінансів має право передачі активів одній або кільком виключно неприбутковим організаціям відповідного виду чи зарахування до

доходу бюджету в разі припинення юридичної особи (ліквідації, злиття, поділу, приєднання або перетворення).

У своїй діяльності Департамент фінансів керується такими нормативно-правовими актами: Конституцією України, законами України, ПКУ, БК України, актами Президента України і КМУ, антикорупційним законодавством, рішеннями міської ради, її виконавчого комітету, розпорядженнями міського голови, а в межах делегованих повноважень – декретами, постановами й розпорядженнями КМУ, розпорядженнями голови Дніпропетровської обласної державної адміністрації з питань, віднесених до відання Управління, нормативно-правовими актами, що регламентують бюджетні відносини й фінансово-господарську діяльність бюджетної установи, ДСТУ ISO 9001:2009, ДСТУ ISO/IEC 27001:2010, Настановами щодо якості, про-тидії корупційним загрозам та інформаційної безпеки виконкому міської ради, Регламентами Криворізької міської ради та виконавчого комітету Криворізької міської ради, Інструкцією з діловодства в органах місцевого самоврядування та Положенням про фінансове управління.

Організаційна структура департаменту фінансів представлена на рис. 2.1.

Ключові завдання департаменту фінансів, унормовані у відповідному Положенні про його діяльність (дод. Б) систематизовані в табл. 2.2.

Отже, базовим завданням департаменту фінансів являється реалізація ключових напрямків бюджетної політики країни та ОРМС. Департамент реалізує повноваження виконавчих ОРМС у сферах бюджету і фінансів, координує роботу всіх учасників бюджетного процесу.

У наступному параграфі роботи розглянемо результати формування доходів та видатків МБ Кривого Рогу.

Рис. 2.1. Оргструктура департаменту фінансів ([12; 34])

Таблиця 2.2

Ключові завдання департаменту фінансів

№	Зміст завдання
1	Реалізація державної бюджетної політики на території міста
2	Складання проекту міського бюджету та подання його на схвалення виконавчому комітету міської ради й затвердження міської ради
3	Організація та виконання разом з головними розпорядниками бюджетних коштів роботи із застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі згідно із законодавством України
4	Щоквартальне подання виконавчому комітету міської ради та міській раді звітів про хід і результати виконання бюджету
5	Підготовка пропозицій щодо фінансового забезпечення заходів соц.-економ. розвитку
6	Розроблення пропозицій щодо удосконалення методів фінансового й бюджетного планування та фінансування витрат
7	Здійснення контролю за використанням коштів розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів
8	Забезпечення загальної організації та управління коштами бюджету міста, координація діяльності учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету
9	Забезпечення права громадян на доступ до публічної інформації та надання безоплатної первинної правової допомоги з питань, віднесених до його компетенції
10	Оптимізація доступу суб'єктів господарювання та громадян до інформаційних ресурсів міста, віднесених до його компетенції, шляхом підвищення рівня їх відкритості за рахунок створення нових можливостей і зручностей, забезпечення зворотного зв'язку, удосконалення існуючої системи електронної взаємодії міської влади й бізнесу
11	Участь у реалізації заходів з мобілізаційної підготовки та мобілізації

Джерело: [12; 34]

2.2. Моніторинг результативності формування доходної частини місцевого бюджету м. Кривого Рогу за 2018-2020 рр.

Через військові дії в Україні, на момент написання даної роботи інформація про суми доходної та видаткової частини МБ м.Кривого Рогу недоступні, про що можна пересвідчитися на офіційній сторінці: <https://openbudget.krmisto.gov.ua/o/kr/2022/0/t/m> (остання дата звернення 17.11.2022) [39]. У зв'язку із цим, виконаємо аналіз, в якому останнім роком дослідження являється 2020 р.

Для деталізованого дослідження доходної частини МБ спочатку необхідно згрупувати їх окремі складові. На основі аналітичних табл. 2.3 і 2.4 проведемо аналіз динаміки і структури доходів бюджету м. Кривого Рогу за допомогою відповідно горизонтального й вертикального аналізу за період 2017-2020 рр. Слід відзначити, що з 2017 р. до 2019 р. загальна величина акумульованих доходів збільшувалася. Зокрема, у 2019 р. вони склали 7971292,7 тис. грн. Проте слід указати на ситуацію, яка мала місце в 2019 р., коли величина офіційних трансфертів зменшилася на 24,5% у порівнянні з 2018 р.

Зменшення наповнюваності МБ було отримано через скорочення сум субвенції місту. Зазначене позитивно вплинуло на посилення економічної незалежності м. Кривого Рогу.

Динаміка, яка склалася у 2017-2019 рр. характеризується також збільшенням податкових надходжень. Цьому сприяло функціонування в м.Кривому Розі як малих, так і великих підприємств-платників податків, які традиційно називають бюджетоутворюючими (приміром таких підприємств є чотири гірничо-збагачувальні комбінати, АрселорМіттал Кривий Ріг, завод гірничого обладнання та багато інших). Їх податки, які підприємства вважають витратами, для міста являються важливим джерелом доходів.

Таблиця 2.3

Горизонтальний аналіз доходів бюджету м. Кривого Рогу за 2017-2020 рр.

Показники, тис. грн.	Роки				Відхилення (+, -)			Темп приросту (%)		
	2017	2018	2019	2020	2018/ 2017	2019/ 2018	2020/ 2019	2018/ 2017	2019/ 2018	2020/ 2019
Податкові надходження	3282711,6	3841837,1	5209136	5111817,9	559125,5	1367298,9	-97318,1	17	35,6	-1,87
Неподаткові надходження	231287,8	284984,3	345479,6	200254,1	53696,5	60495,3	-145226	23,2	21,2	-42,04
Доходи від операцій з капіталом	4759,8	8726,1	5531,8	16986,2	3966,3	-3194,3	11454,4	83,3	-36,6	207,06
Офіційні трансферти	2954560,1	3174012,7	2395611,1	1240576,7	219452,6	-778401,6	-1155034	7,4	-24,5	-48,21
Цільові фонди	4477,5	43353	15534,1	20809,9	38875,5	-27818,9	5275,8	868,2	-64,2	33,96
Всього	6477796,8	7352913,2	7971292,7	6590444,8	875116,4	618379,5	-1380848	13,5	8,4	-17,32

Таблиця 2.4

Вертикальний аналіз доходів бюджету м. Кривого Рогу за 2017-2020 рр.

Показники	2017 рік		2018 рік		2019 рік		2020 рік	
	тис. грн	питома вага %	тис. грн	питома вага %	тис. грн	питома вага %	тис. грн	питома вага %
Податкові надходження	3282711,6	50,68	3841837,1	52,25	5209136	65,35	5111817,9	77,56
Неподаткові надходження	231287,8	3,57	284984,3	3,87	345479,6	4,33	200254,1	3,04
Доходи від операцій з капіталом	4759,8	0,072	8726,1	0,12	5531,8	0,07	16986,2	0,26
Офіційні трансферти	2954560,1	45,61	3174012,7	43,17	2395611,1	30,06	1240576,7	18,82
Цільові фонди	4477,5	0,068	43353	0,59	15534,1	0,19	20809,9	0,32

Тільки у 2020 р. тенденція, що склалася у попередні роки, змінилася на протилежну і до МБ Кривого Рогу було мобілізовано всього близька 6,5 млрд грн, у т. ч. до загального фонду – 6,1 млрд грн, спецфонду – 0,3 млрд грн.

Таке скорочення у 2020 р. (на 1380848 тис. грн.) відбулося за рахунок скорочення величини офіційних трансфертів – на 1155034 тис. грн. (які у 2019 р. порівняно з 2018 р. також зменшувалися), податкових надходжень – на 97318,1 тис. грн., а також неподаткових надходжень – 145226 тис. грн.

Єдиною статтею, яка зросла в 2020 р. порівняно з 2019 р. – це доходи від участі в капіталі (сума росту склала 11454,4 грн.).

Зростання офіційних трансфертів є дискусійним аспектом формування дохідної частини МБ по всій країні. Дискусійність у тому, що, з одного боку, вони підвищують загальну суму доходів, що є позитивним. Проте, з іншого боку, самі по собі трансферти збільшують залежність від субвенцій, що є негативним моментом послаблення автономії МБ.

Результати горизонтального аналізу засвідчили, що неподаткові надходження поступово підвищувалися і у цілому за 2017-2019 рр. зросли на 24,4%. [Основну](#) суму при цьому склали надходження від плати за надавані бюджетними установами послуги, а також із інших власних надходжень цих установ.

Перейдемо до аналізу структури доходів МБ, яку візуалізуємо на рис. 2.2. У кожному із досліджуваних періодів головним джерелом ФР ОРМС Кривого Рогу являються податкові надходження, що збільшилися практично у два рази, що склало 93,7%. Вони становлять у бюджеті Кривого Рогу саму велику частку доходів, яка за роки аналізу коливалася від 50,68% до 77,56%. Їх склад доцільно розглянути більш деталізовано, що буде виконано нижче.

Питома вага офіційних трансфертів жодного разу за період аналізу не досягла 50%, що позитивно відображається на автономії МБ. Так, їх частка у 2017 р. складала 45,61%, у 2018 р. – 43,17%, у 2019 р. – 30,06%, у 2020 р. – 18,82%. Виявлена динаміка частки трансфертів характеризує зменшення централізації бюджетних коштів і відповідно залежність від субвенцій з

держбюджету.

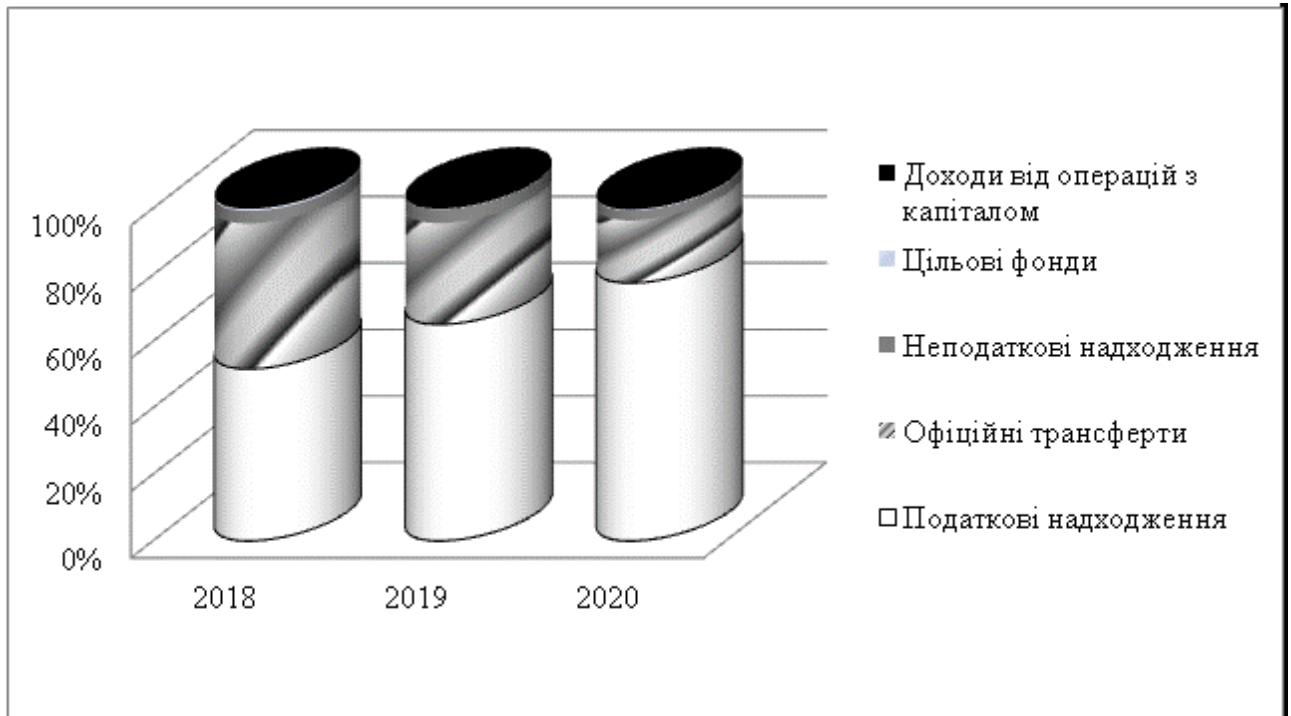

Рис. 2.2. Структура доходів МБ Кривого Рогу (за даними із [39])

Питома вага неподаткових надходжень МБ Кривого Рогу коливалася таким чином: від 3,57% до 3,04% у 2020 р., що є третім показником по впливу на структуру доходів МБ.

Частка доходів від операцій з капіталом у періоді аналізу ніколи не досягала навіть пів відсотка і коливалася від 0,072% у 2017 р. до 0,26% у 2020 р. Тому фахівці вважають його лише додатковим ФР.

Надалі зупинимося на деталізованому аналізі сум і часток податкових надходжень (табл. 2.5 – 2.6).

Таблиця 2.5

Суми податкових надходжень до МБ м.Кривого Рогу

Показник	Сума, тис. грн.			Відхилення, тис. грн.	
	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2019/ 2018	2020/ 2019
Податок на доходи фізичних осіб	2461531,2	3092805,9	3245176,9	631274,70	152371
Податок на прибуток підприємств	5867,7	4525,4	34752,6	-1342,30	30227,2
Рентна плата за користування надрами	-	69682,2	92535,1	69682,20	22852,9

Продовження табл. 2.5

1	2	3	4	5	6
Рентна плата за використання лісових ресурсів	5,0	-	-	-5,00	0
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів. Паливо.	18 663,2	16 025,7	22 130,5	-2637,50	6104,8
Акцизний податок з ввезених на МТУ підакцизних товарів	76 766,3	65 822,2	77 367,3	-10944,10	11545,1
Акцизний податок з реалізації СГД роздрібною торгівлю підакцизних товарів	117 831,9	91 095,6	127 908,8	-26736,30	36813,2
Податок на майно	746279,7	1373744,6	1077623,8	627464,90	-296121
Збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності до 1.01.2015	3,3	-	-	-3,30	0
Єдиний податок	269 828,7	342 953,9	374 701,1	73125,20	31747,2
Екологічний податок	60 255,1	61 066,1	58 791,2	811,00	-2274,9
Туристичний збір	-	2 414,9	830,7	2414,90	-1584,2
Податок з власників транспортних засобів	-	0,6	-	0,60	-0,6
МПЗ нараховані до 1.01.2011	-	1,5	-	1,50	-1,5
Всього податкових надходжень	3757032,1 *	5120138,6 *	5111818,0 *	1363106,5	-8320,6

*розходження у загальній величині податкових надходжень обумовлені різними джерелами вхідної інформації для проведеного аналізу

Цікавим у плані аналізу являється 2020 р., оскільки він кардинально відрізняється від попередніх періодів локдауном, карантинними обмеженнями унаслідок коронавірусної інфекції та пов'язаними із цим недовиконням ряду планових показників при тому, що величина власних надходжень зростає. Так, сума власних надходжень загального фонду становила близька 5,2 млрд. грн. У порівнянні з 2019 р. збільшення доходів відбулося за рахунок ПДФО – на 1,524 млрд. грн., що склало у відносному вираженні 4,9%, акцизного податку – на 0,463 млрд. грн., що у відносному вираженні склало 21,3%, єдиного податку – на 0,317 млрд. грн., що у відносному вираженні склало 9,3% , рентної плати за надра – на 0,229 млрд. грн. або 32,8%.

У розрізі окремих статей, структура джерел виглядала наступним чином:

- ПДФО – понад три мільярди грн або 62,4% власних доходів загального фонду. Слід указати на недовиконання плану за надходженнями ПДФО на понад 0,731 млрд. грн., що викликано недосяжністю планового зростання рівня заробітної плати суб'єктів господарювання Кривого Рогу;

- податок на землю становив близька 11 млн. грн., що склало 20,4% власних доходів загального фонду. При цьому також мало місце недовиконання плану на 0,264 млрд. грн. Воно сталося через звільнення землекористувачів від сплати за землю за 03-й та 11-й місяці 2020 р. відповідно до нового законодавства, прийнятого у цей період і спрямованого на підтримку платників податків, постраждалих через пандемію коронавірусу [40];

- єдиний податок складав більше, ніж 0,37 млрд. грн, але це на 0,577 млрд. грн. нижче, ніж запланована величина. Це недовиконання плану виникло через карантинні обмеження діяльності підприємств, а саме: знизилися темпи зростання доходів платників єдиного податку III групи (109,5%), при тому, що в 2019 р. мав місце приріст розміром 131,7%. Платники єдиного податку інших двох груп (першої та другої), функціонування котрих обмежувалося на час єдиний карантину, відраховували податок за зменшеними ставками;

- плата за надання адмінпослуг становила 0,184 млрд. грн., що на 0,33 млрд. грн. нижче запланованої величини через дистанційне обслуговування за час карантинних обмежень;

- акцизний податок склав 0,26 млрд. грн, що 15,7% у відносному вираженні перевищило заплановану величину через зростання реалізації

алкогольних та тютюнових виробів, а також виготовленого та привезеного в нашу країну пального;

- рента (за надра) становила близька 0,925 млрд. грн, що на 0,24 млрд. грн. перевищило заплановану величину. Перевиконання плану стало можливим через зростання ставки за видобуток залізорудної сировини 11-12% замість 8%;

- інші податки, збори та платежі у сукупності становили 0,146 млрд. грн., а їх питома вага склала 2,8% від загальної суми власних доходів загального фонду [40].

Власні надходження до бюджету розвитку у спецфонді МБ у 2020 р. склали 2,26 млрд. грн. Це перевищення планового рівня, який був намічений в сумі 1,97 млрд. грн., у розмірі 115,1%. Перевиконання плану стало можливим через відчуження майна в розмірі 1,06 млрд. грн., продажу землі в розмірі 0,64 млрд. грн. та пайової участі у інфраструктурному розвитку Кривого Рогу – 0,57 млрд. грн. [40].

Склад доходів МБ з деталізацією на неподаткові платежі, доходи від участі в капіталі, трансферти та цільові фонди представлений в таблицях додатку Г із сумами по 2020 р.

Більш детально зупинимося на структурній динаміці по питомій вазі окремих складових податкових надходжень (див. табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Частки статей податкових надходжень до МБ м. Кривого Рогу у їх загальній величині

Показник	Питома вага, %			Відхилення, відс. пунктів	
	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2019/ 2018	2020/ 2019
1	2	3	4	5	6
Податок на доходи фізичних осіб	65,52	60,40	63,48	-5,11	3,08
Податок на прибуток підприємств	0,16	0,09	0,68	-0,07	0,59
Рентна плата за користування надрами	0,00	1,36	1,81	1,36	0,45
Рентна плата за використання лісових ресурсів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів. Паливо.	0,50	0,31	0,43	-0,18	0,12
Акцизний податок з ввезених на МТУ підакцизних товарів	2,04	1,29	1,51	-0,76	0,23
Акцизний податок з реалізації СГД роздрібною торгівлю підакцизних товарів	3,14	1,78	2,50	-1,36	0,72
Податок на майно	19,86	26,83	21,08	6,97	-5,75
Збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності до 1.01.2015	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Єдиний податок	7,18	6,70	7,33	-0,48	0,63
Екологічний податок	1,60	1,19	1,15	-0,41	-0,04
Туристичний збір	0,00	0,05	0,02	0,05	-0,03
Податок з власників транспортних засобів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Всього	100,00	100,0	100,00	0,00	0,00

Джерело: (за даними із [39])

Не дивлячись на наявність окремих структурних зрушень у займаємі частці показників податкових надходжень, у цілому їх структура залишалася стабільною у 2018 – 2020 рр.

Очікувано, що упродовж усього періоду аналізу ПДФО займає найбільшу частку, але її динаміка не є сталою. У 2019 р. частка ПДФО знизилася на 5,11 відс.пункти, а в 2020 р. порівняно з 2019 р. зросла на 3,08 відс.пункти.

Другою великою складовою податкових надходжень є плата за майно. Її частка завжди коливалася більш-менш біля двадцяти відсотків, зокрема: у 2018р. – 19,86%, у 2019 р. – 26,83%, у 2020 р. – 21,08%.

Третім за впливом на структуру податкових надходжень являється єдиний податок. Його частка також змінювалася за синусоїдою: у 2019 р. зменшилася порівняно з 2018 р. на 0,48 відс.пункти, а в 2020 р. зросла порівняно

з 2019 р. на 0,63 відс. пункти.

Крім того, можна відмітити частку акцизного податку з реалізації роздрібними торговцями підакцизних товарів, яка скоротилася з 3,14% у 2018 р. до 2,5% у 2020 р. Так само скоротилася і частка акцизного податку з ввезених підакцизних товарів: з 2,04% у 2018 р. до 1,51% у 2020 р.

Трохи більше одного відсотка складали частки таких елементів податкових надходжень як рента за надра та екологічний податок. Питома вага інших статей була мізерною.

Таким чином, як показало виконане дослідження, найефективнішим податком в структурі МПЗ Кривого Рогу являється плата за землю з питоною вагою в середньому по місту понад 70%, при середньому показнику по Україні – 44,6% .

2.3. Аналіз виконання видаткової частини місцевого бюджету м.Кривого Рогу за 2018-2020 рр.

Надалі перейдемо до дослідження виконання плану видатків МБ м.Кривого Рогу. Відповідні показники представлені у табл. 2.7.

Особливістю фінансування видатків бюджету у 2020 р. в порівнянні з попередніми періодами стали ускладнення, що мали місце через карантинні обмеження.

Обмежуючі заходи, впроваджені під час карантину, негативно позначилися на зниженні економічної активності підприємств та інших суб'єктів господарювання різних галузей. Окрім цього, підтримуючі заходи щодо тимчасового звільнення платників податків від обов'язку платити за окремими видами податків як на державному, так і на місцевому рівні також вплинули на недофінансування видатків МБ Кривого Рогу на 14%.

Однак, якщо недовиконання планових показників видатків у 2020 р. пояснити досить просто, оскільки відбувалися відносно прозорі речі, які оприлюднювалися для широкої громадськості (приміром прийняття документів [37; 38]), то недофінансування у 2018-2019 рр. обґрунтувати складніше. Зокрема, у 2018 р. відсоток недовиконання плану склав 3,85%, а в 2019 р. він становив 3,58%.

Спеціалісти ОРМС України наголошують на необхідності перегляду методики розрахунку планових показників видатків, вважаючи використовуваний підхід не досить обґрунтованим, через що і виникають розбіжності між планом і фактом.

Так чи інакше, найбільший відсоток недовиконання плану притаманний економічній діяльності – 16,08% у 2018р. та 28,69% у 2020 р.; у 2019р. – статті «кредитування» - 50,87%.

Показники планового виконання статей видатків бюджету м. Кривого Рогу у 2018-2020 рр.

№ з/п	Показники	2018р.			2019р.			2020р.		
		Заплановано	Виконано	% виконання	Заплановано	Виконано	% виконання	Заплановано	Виконано	% виконання
1	Державне управління	181461,4	179849,3	99,11	220252,2	215372,5	97,78	232 470,5	225948,7	97,19
2	Освіта	2289936,3	2240077,6	97,82	2669625,4	2634723	98,69	2 830 958,8	2653781,8	93,74
3	Охорона здоров'я	969358,8	941747,2	97,15	954066,8	929681,1	97,44	625 637,4	594488,3	95,02
4	Соц. захист та соц. забезпечення	436409,6	434212,2	99,5	359739,4	358349,2	99,61	433 318,8	400 181,50	92,35
5	ЖКГ	356923,7	332336,9	93,11	590936,1	578474,1	97,89	488 246,4	368295,4	75,43
6	Культура і мистецтво	103381,6	99801,2	96,54	146858,7	143569,1	97,76	133 297,8	114990,8	86,27
7	Фізична культура і спорт	85708,6	73016,3	85,19	147062,6	130683,3	88,86	128 792,8	113770,7	88,34
8	Економічна діяльність	887983,4	745154,2	83,92	1235094,1	1111621,9	90	2 127 350,3	1516984,3	71,31
9	Інша діяльність	121916	104307,2	85,56	113750,7	96111,9	84,49	121 941,9	106014,7	86,94
10	Міжбюджетні трансферти	2207482,8	2195 576,2	99,46	1622085	1573176,1	96,98	720 682,0	705662,4	97,92
11	Кредитування	666,4	646,1	96,95	1384,6	680,3	49,13	778,4	731,6	93,99
	Всього	7641228,5	7346724,3	96,15	8060855,6	7772442,6	96,42	7 843 474,9	6800850,2	86,71

Примітно, що найбільш повне виконання планів кожен рік змінюється. Так, у 2018 р. найбільший відсоток виконання плану мало державне управління : 99,11%, у 2019 р. – соціальні захист і забезпечення: 99,61%, у 2020 р. – міжбюджетні трансферти: 97,92%.

Відсутність сталості у найменуваннях статей видатків, які мають найбільші та найменші відсотки виконання плану характеризує гнучкість ОРМС у прийнятті рішень щодо фінансування потреб залежно від впливу чинників зовнішнього середовища.

Надалі перейдемо до дослідження динаміки використання ФР – тобто здійснення видатків у розрізі потреб ТГ Кривого Рогу (табл. 2.8) та їх структури (табл. 2.9).

До 2019 р. загальна сума видатків щорічно зростала, сягнувши понад 7,8 млрд. грн. У 2020 р. порівняно з 2019 р. їх величина скоротилася на понад 1 млрд. (13,67%) через причини, описані вище (корона вірусна пандемія та її наслідки для економіки).

Для демонстрації відсутності лінійності тенденції в динаміці складових видатків за напрямками діяльності ОРМС побудуємо рис. 2.3.

Виконане дослідження свідчить, що видатки МБ Кривого Рогу систематично підвищувалися і наприкінці 2019 р. становили понад 7,878 млрд. грн., збільшившись у цілому починаючи з 2017 р. на 49,5%.

Проте із 11 статей видатків, у 2019 р. порівняно з 2018 р. скоротилося фінансування 3 статей:

- соціальної спрямованості – на 782580,3 тис. грн. (або 34,3%);
- охорони здоров'я – на 12066,1 тис. грн. (або 1,3%);
- інші – на 8195,3 тис. грн. (або 7,9%).

У 2020 р. видатки скоротилися практично на мільярд гривень, склавши трохи більше, ніж 6,8 млрд. грн.

Таке скорочення було досить прогнозованим явищем, зважаючи на загальне недофінансування та недоотриманні в доходній частині бюджету через події, описані під час аналізу доходів. Це скорочення відбулося за рахунок зменшення фінансування видатків на соціальні заходи та забезпечення.

Динаміка використання ФР (здійснення видатків) МБ Кривого Рогу у 2018-2020 рр.

Показники, тис. грн.	Роки				Відхилення (+, -)			Темп приросту (%)		
	2017	2018	2019	2020	2018/ 2017	2019/ 2018	2020/ 2019	2018/ 2017	2019/ 2018	2020/ 2019
Державне управління	302870,8	383993,4	462730,1	225948,7	81122,6	78736,7	-236781,4	26,8	20,5	-51,17
Освіта	1799238,6	2241018,3	2634723	2653781,8	441779,7	393704,7	19058,8	24,5	17,6	0,72
Охорона здоров'я	930692,9	941747,2	929681,1	594488,3	11054,3	-12066,1	-335192,8	1,9	-1,3	-36,05
Соціальний захист та соціальне забезпечення	2019674,1	2273680,7	1491100,4	400181,50	254006,6	-782580,3	-1090919	12,6	-34,3	-73,16
Культура і мистецтво	186619,6	100631,8	144871,6	114990,8	-85987,8	44239,8	-29880,8	-46,1	43,9	-20,63
Фізична культура і спорт	71094,6	73367,9	131092,8	113770,7	2273,3	57724,9	-17322,1	3,2	78,7	-13,21
Житлово-комунальне господарство	281200,8	350551,9	625681,8	368295,4	69351,1	275129,9	-257386,4	24,7	78,5	-41,14
Економічна діяльність	536120,1	750909,6	1114013,3	1516984,3	214789,5	363103,7	402971	40,1	48,3	36,17
Інша діяльність	234568,4	104307,2	96111,9	106014,7	-130261,2	-8195,3	9902,8	-55,5	-7,9	10,30
Міжбюджетні трансферти	235484,4	222430,2	247419,2	705662,4	-13054,2	24989	458243,2	-5,5	11,2	185,21
Кредитування та місцеві запозичення	396	646,1	680,3	731,6	250,1	34,2	51,3	63,2	5,3	7,54
Всього	6597960,3	7443284,3	7878105,5	6800850,2	845324	434821,2	-1077255	12,8	5,8	-13,67

Джерело: (за даними із [39])

Структура видатків МБ Кривого Рогу у 2018-2020 рр.

Показники	2017		2018 рік		2019 рік		2020 рік	
	тис. грн	питома вага %	тис. грн	питома вага %	тис. грн	питома вага %	тис. грн	питома вага %
Державне управління	302870,8	4,59	383993,4	5,16	462730,1	5,87	225948,7	3,32
Освіта	1799238,6	27,27	2241018,3	30,11	2634723	33,44	2653781,8	39,02
Охорона здоров'я	930692,9	14,1	941747,2	12,65	929681,1	11,8	594488,3	8,74
Соціальний захист та соціальне забезпечення	2019674,1	30,61	2273680,7	30,55	1491100,4	18,93	400181,50	5,88
Культура і мистецтво	186619,6	2,83	100631,8	1,35	144871,6	1,84	114990,8	1,69
Фізична культура і спорт	71094,6	1,08	73367,9	0,98	131092,8	1,66	113770,7	1,67
Житлово-комунальне господарство	281200,8	4,26	350551,9	4,71	625681,8	7,94	368295,4	5,42
Економічна діяльність	536120,1	8,12	750909,6	10,09	1114013,3	14,14	1516984,3	22,31
Інша діяльність	234568,4	3,55	104307,2	1,4	96111,9	1,22	106014,7	1,56
Міжбюджетні трансферти	235484,4	3,57	222430,2	2,99	247419,2	3,14	705662,4	10,38
Кредитування та місцеві запозичення	396	0,006	646,1	0,008	680,3	0,008	731,6	0,01
Всього	6597960,3	100	7443284,3	100	7878105,5	100	6800850,2	100

Джерело: (за даними із [39])

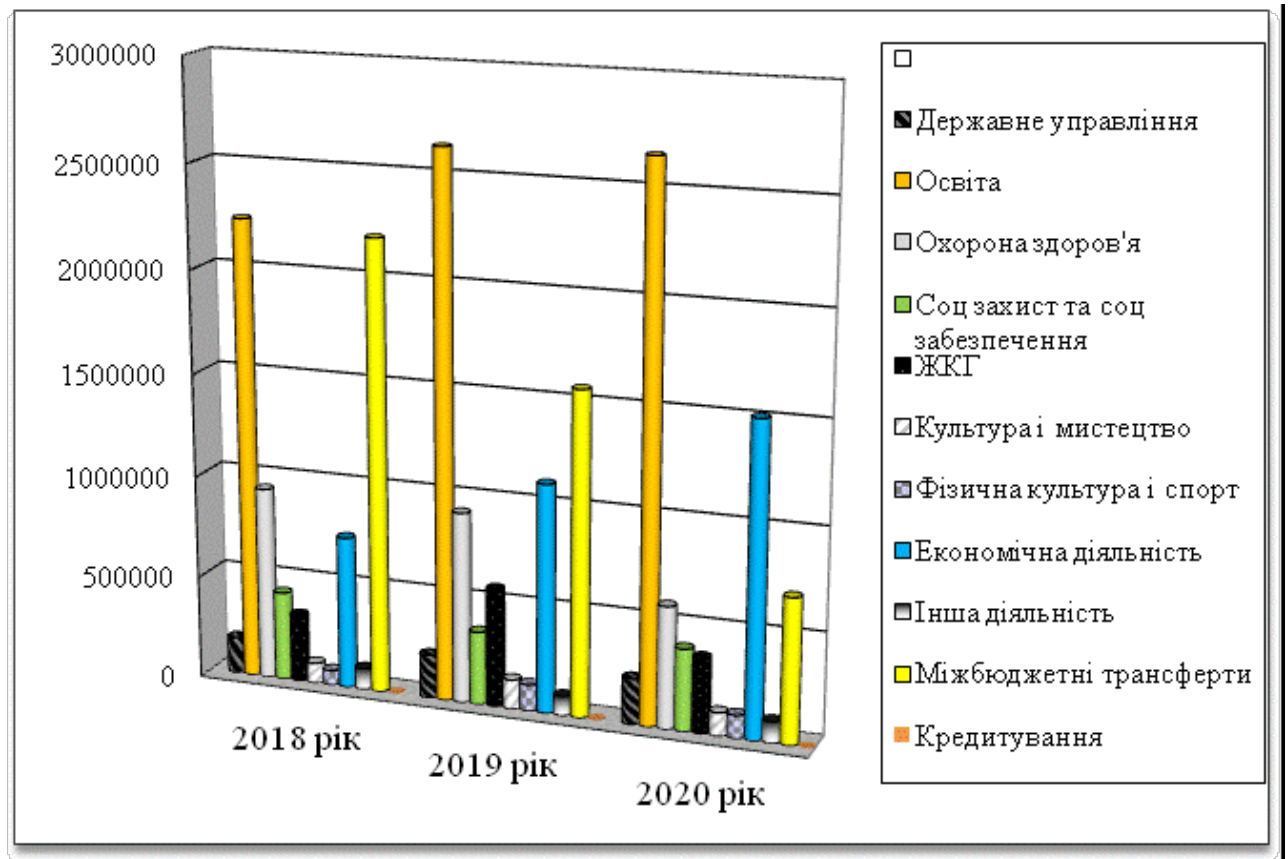

Рис.2.3. Динаміка видатків МБ Кривого Рогу за 2018-2020 рр. (Джерело: (за даними із [39]))

До 2020 р. соціальна спрямованість бюджету превалювала серед інших напрямків витрачання ФР. Проте у 2020 р. видатки на соціальні заходи скоротилися дуже значною мірою: на 1090919 тис. грн., що у відносному вираженні склало 73,16%.

Важливо підкреслити, що наприкінці 2019 р. та упродовж 2020 р. у Кривому Розі реалізовувалися заходи, спрямовані на з обмеження видатків. У першу чергу, ці обмеження накладалися на видатки на утримання органів управління. Сума обмеження склала 0,425 млрд. грн.

При цьому важливо, що більшою половиною у загальному фонді бюджету в 2020 р. залишилися видатки на утримання бюджетних установ (0,34 млрд. грн.). У Кривому Розі налічувалося 433 такі установи з персоналом кількістю понад 34000 осіб.

Окрім цього, згідно із діючими нормами бюджетного законодавства з МБ Кривого Рогу було перераховано до держбюджета реверсну дотацію розміром 0,326 млрд. грн, що на 0,1 млрд. грн. перевищує аналогічний показник у 2019р.

Виконкомом міськради було прийнято 13 рішень відносно виділення ресурсів із резервного фонду МБ Кривого Рогу загальною сумою 87,7 млн.грн. для прийняття невідкладних заходів у недопущенні поширенню в місті та боротьби із коронавірусом та його наслідками у вигляді гострих респіраторних захворювань. Задля цього ж оновлено раніше прийнятий «Порядок використання коштів резервного фонду міського бюджету».

Загалом, у 2020 р. більше, ніж 0,155 млрд. грн. спрямували на придбання спецобладнання, лікарських засобів, засобів захисту (масок) і дезинфекції, тестів. Крім того, кошти спрямовувалися на облаштування безпечних умов для:

- дітей у закладах освіти, культури, фізкультури та спорту;
- людей, за якими піклуються в установах соцзахисту;
- соціально-незахищених верств населення, сімей та людей похилого віку, у т. ч. для забезпечення їх харчами [40].

Попри політику щодо обмеження видаткової частини МБ, протягом 2020р. п'ять із одинадцяти статей бюджету порівняно з 2019 р. все ж зазнали підвищення рівня фінансування, зокрема це:

- видатки на освіту, які зросли на 19058,8 тис. грн. (0,7%);
- видатки на економічну діяльність, що зросли на 402971 тис. грн. (36,17%);
- видатки на іншу діяльність, які зросли на 9902,8 тис. грн. (10,3%);
- суми міжбюджетних трансфертів, що збільшилися на 458243,2 тис. грн. (185,21%);
- кредитування та запозичення, яке зросло на 51,3 тис. грн. (7,54%).

Такий підхід підтверджує раніше зроблений нами висновок про гнучке (адаптивне) управління фінансовими ресурсами ОРМС Кривого Рогу, оскільки не дивлячись на зниження доходів, яке обумовило тотальне скорочення

видатків, майже половина статей бюджету все ж були профінансовані у 2020 р. більше, ніж у 2019 р.

Перейдемо до аналізу структури видатків МБ Кривого Рогу, яку унаочнено на рис. 2.4.

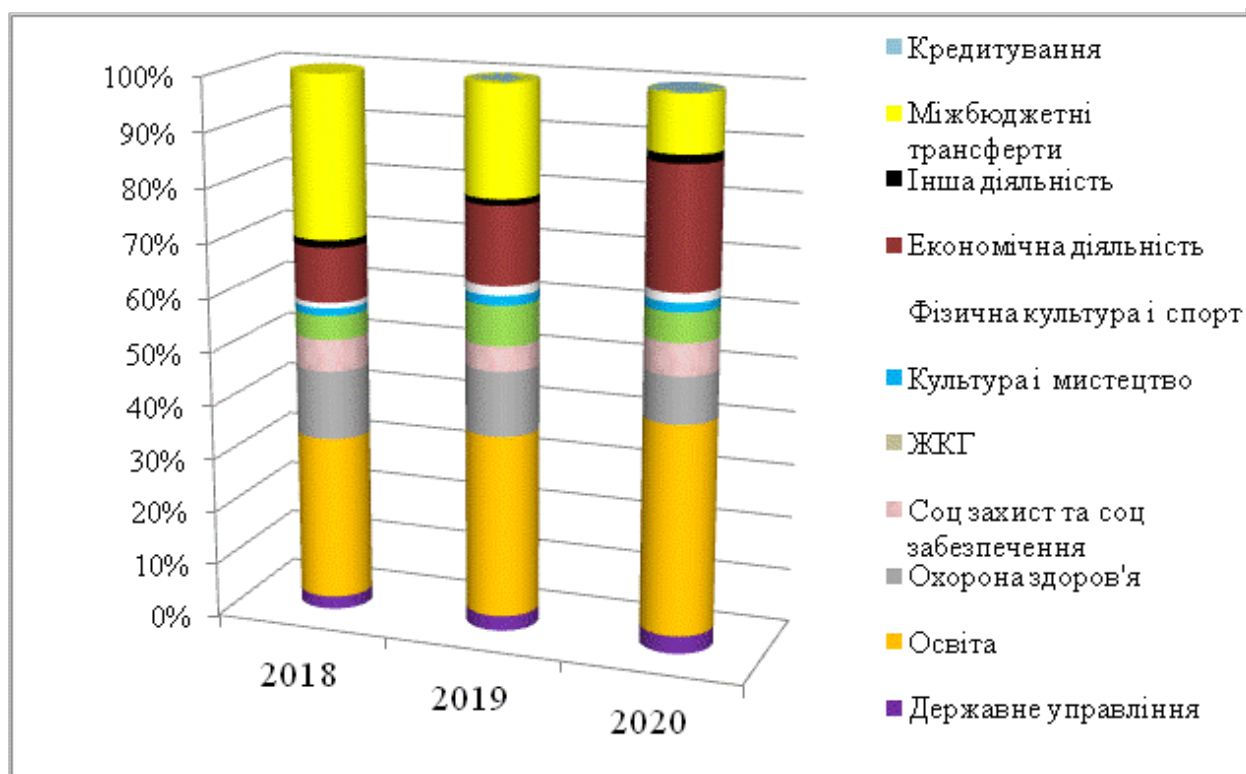

Рис. 2.4. Структура видатків бюджету м. Кривого Рогу

Використання ФР МБ характеризує напрямок розвитку ТГ. Протягом 2018-2020 рр. його можна назвати таким, що орієнтований на людський розвиток. Це впливає із превалювання в частці видатків витрат на освіту. Їх питома вага коливалася від 30,11% у 2018 р. до 39,2% у 2020 р.

Окрім освіти, людське спрямування характеризує достатньо високий відсоток витрат на соціальні заходи та охорону здоров'я. Проте питома вага видатків соціального спрямування з кожним роком становилася все менше: від 30,61% станом на 2017 р., 30,55% станом на 2018 р., 18,93% станом на 2019 р., 5,88% станом на 2020 р. Аналогічною динамікою характеризувалася й частка видатків на охорону здоров'я, що скоротилася від 14,1%, у 2017 р. та 12,65% у 2018 р. до 8,74% у 2020 р.

Водночас слід процитувати документ «Звіт з виконання у 2020 р.

програми економічного та соціального розвитку м. Кривого Рогу на 2017-2020 роки», який не дивлячись на очевидне недофінансування соціальних заходів наголошує на тому, що: «У 2020 році збережено соціальну спрямованість у використанні бюджетних коштів. У видатках більшу частку складають соціальні видатки загального фонду, які становили 5,0 млрд. грн. (тобто 85% обсягу видатків). Це видатки на заробітну плату працівникам бюджетної сфери, розрахунки за енергоносії і комунальні послуги, придбання медикаментів, продуктів харчування, виплату різних видів соціальної допомоги мешканцям міста, пільговий проїзд, трансферти іншим бюджетам, фінансову підтримку комунальним підприємствам міста для виплати заробітної плати та інші соціальні видатки» [40].

Стосовно інших напрямів використання ФР слід відмітити підвищення питомої ваги видатків на ЖКГ у 2019 р. у порівнянні з попереднім 2018 р. (від 4,71% до 7,94%) та її зменшення у 2020 р. до 5,42%. Такі коливання залежать від наявних проблем у комунальному господарстві міста, прийнятих програмах по житловому фонду та інших чинників.

Позитивним у структурному зрушенні видаткової частини МБ слід визнати ріст частки показника економічної діяльності, котра у 2019 р. у порівнянні з 2018 р. підвищилася більше, ніж на 4%, а в 2020 р. порівняно з 2019р. – на понад 8%. Левова частина із цих видатків була спрямована на покращення якості дорожньої інфраструктури.

Частка міжбюджетних трансфертів останніми роками із періоду дослідження коливалася близька трьох відсотків: 2,99% і 3,14% відповідно у 2018 р. і 2019р. Тільки в 2020 р. питома вага трансфертів зросла до 10,38%. При цьому, ключовими напрямками використання ФР були субвенції з МБ на оплату субсидій і комунальних послуг, сім'ям з малолітніми дітьми, інвалідам, а також реверсну дотацію.

Такі статті як культура, спорт, інше традиційно займають у структурі у середньому близька 2% і ніколи (за виключенням 2018 р.) не перевищували трьох відсотків.

Частка видатків на кредитування й місцеві позики ніколи у досліджуваному періоді не досягала навіть пів відсотка: 0,008% і 0,001% відповідно у 2018-2019 рр. та 2020 р.

За методикою, викладеною в [41] розглянемо показники, що характеризують управління МБ м. Кривого Рогу (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Показники, що характеризують управління МБ м. Кривого Рогу

Показники	Роки				Відхилення (+, -)		
	2017	2018	2019	2020	2018/ 2017	2019/ 2018	2020/ 2019
Коефіцієнт бюджетної залежності	0,036	0,03	0,031	0,043	-0,006	0,001	0,007
Коефіцієнт бюджетної результативності за власними доходами	0,257	0,329	0,404	0,229	0,072	0,075	-0,028
Коефіцієнт бюджетної результативності за всіма доходами	10,2	11,58	12,55	8,25	1,38	0,97	-1,95
Коефіцієнт бюджетного покриття	0,981	0,987	1,011	0,994	0,006	0,024	0,013

Отже, отримані дані характеризують управління МБ м. Кривого Рогу за такими позиціями:

- посилення бюджетної залежності (ріст відповідного коефіцієнта, починаючи з 2018 р. на 0,001 та 0,007 у 2019-2020 рр. відповідно);
- погіршення бюджетної результативності у 2020 р. порівняно з попередніми періодами, оскільки величина власних доходів бюджету у розрахунку на 1 мешканця Кривого Рогу зменшилася (на 0,028 порівняно з 2019 р.), а сукупний дохід на 1 мешканця скоротився на 1,95;
- хронічна дефіцитність бюджету, окрім 2019 р. В інших роках дослідження величина видатків перевищувала доходи.

Потужним механізмом впливу на соціально-економічний розвиток міста є збалансованість МБ. Відповідні показники збалансованості МБ Кривого Рогу в абсолютному та відносному вираженні представлені в табл. 2.11.

Отже, збалансованим бюджет Кривого Рогу був тільки в 2019 р., тоді як в

інші періоди, як вже неодноразово відмічалось, видатки перевищували доходи.

Таблиця 2.11

Рівень збалансованості МБ Кривого Рогу

Показники	Роки			
	2017	2018	2019	2020
Усього доходів, тис. грн	6477796,8	7352913,2	7971292,7	6590444,8
Усього видатків, тис. грн	6597960,3	7443284,3	7878105,5	6800850,2
Збалансованість, тис. грн	-120163,5	-90371,1	93187,2	-210405,4
Збалансованість, %	-1,8212	-1,2291	1,1690	-3,1926

Найсуттєвіше перевищення сталося в 2020 р, коли абсолютна незбалансованість склала 210405,4 тис. грн. або -3,19 % у відносному вираженні. Такий стан справ потребує ужиття заходів із удосконалення процесу управління бюджетом м.Кривий Ріг.

Таким чином, у другому розділі роботи досліджені джерела формування місцевого бюджету м. Кривого Рогу та показані напрямки їх використання. Реформа децентралізації надала можливість не просто виконати МБ, а суттєво збільшити видатки на оновлення комунальної інфраструктури, виконати суттєві обсяги робіт з благоустрою, ремонту доріг, громадського транспорту, заходів із енергоефективності, ЖКГ і т.д. Відтак децентралізація сприяла підвищенню ефективності використання фінресурсів МБ.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

3.1 Шляхи удосконалення управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації в Україні

Кожен рік понад 80 відсотків надходжень від плати за землю здійснюється такими бюджетоутворюючими підприємствами Кривого Рогу як ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», АТ «Південний ГЗК», ПРАТ «Північний ГЗК», ПрАТ «Інгулецький ГЗК», ПрАТ «Центральний ГЗК», ПрАТ «Євраз Суха Балка» та ПАТ «Кривбасзалізрудком» [1].

Друге місце за величиною надходжень належить єдиному податку. Питома вага цього податку в структурі МПЗ по Кривому Рогу коливається близька 7%, що є нижче, ніж середній показник по Україні – 47,9%. Таке відхилення характеризує розвиток у Кривому Розі переважно середніх і великих підприємств, які не працюють за спрощеною системою оподаткування.

Серед інших МПЗ, частка яких не є значною, хочеться приділити увагу туристичному зборові. Його питома вага мізерна, але сама його наявність у некурортному місті являється позитивним результатом великих зусиль із розвитку промислового туризму у Кривому Розі. Промисловий туризм можна вважати перспективним напрямком, не тільки здатним дати поштовх соціальному розвитку міста, але й стати джерелом наповнюваності МБ.

Окрім плати за землю, перелічені вище підприємства гірничо-металургійного комплексу Кривбасу та інші промислові підприємства міста у досить великих розмірах сплачують податок на прибуток, який являється загальнодержавним. Тому згідно із чинним бюджетним законодавством 90%

податку на прибуток направляється до державного бюджету, а решта – до обласного. Водночас потрібно розуміти, що протягом 2018-2020 рр. підприємства Кривого Рогу щорічно сплачували понад 7100 млрд. грн., що у відносному вираженні складало від 7,5% у структурі усіх надходжень держбюджету України. Це доволі значимий результат і характеризує виключну важливість криворізьких промислових підприємств для економік країни [1; 33].

Ми вбачаємо проблему в тому, що чинними нормативно-правовими актами не передбачено жодної можливості зарахування податку на прибуток або його хоч невеликої частини до МБ тих населених пунктів, на території яких безпосередньо розташовані підприємства – платники податку, які, до того ж, обслуговують мешканці відповідної територіальної громади.

Можливість зарахування податку на прибуток (принаймні його частини) до МБ дозволило б підвищити доходну частину, виділити більше ФР на вирішення нагальних економічних проблем міста, його соціально-економічний та підвищення якості життя мешканців усієї територіальної громади.

Для цього пропонуємо два альтернативні шляхи, впровадження яких можливе за умови зміни діючого бюджетного законодавства:

1) зміна статусу податку на прибуток з державного на місцевий. У такому разі 100% податку зараховуватиметься до МБ;

2) передача частини відрахування податку на прибуток до МБ (як мінімум 10%), як це вже передбачено для обласного бюджету, до якого перераховується 10% податку на прибуток [1].

Фахівці відмічають, що додатковий ресурс тільки по м. Кривому Розі може становити лише за один рік не менше 0,8 млрд. грн., а загалом по Україні ТГ могли б отримувати близько 11 млрд. грн. щорічно [33].

Проведений у першому розділі роботи огляд нормативно-правових документів дозволив також виявити певні проблеми, котрі негативно позначаються на формуванні фінансових ресурсів ОРМС. Зокрема, п. 9 пп. 6 XX розділу ПК регламентовано, що в якості індексу споживчих цін за 2017-

2023 роки, котрий застосовується задля розрахунку показника: «індексації нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь, земель населених пунктів та інших земель несільськогосподарського призначення», використовується величина із значенням 100% [20]. Згідно із ст. 289 ПК індексація грошової оцінки земель розраховується як відношення:

$$K_i = I:100,$$

(3.1)

де I - індекс споживчих цін за попередній рік [20].

Це означає, що показник індексації грошової оцінки землі за 2017-2023 рр. дорівнюватиме 1. У наслідок цього, сума недоотриманої величини плати за землю у МБ по всій країні лише за 2020 р. недоотримали плати за землю становила близька 3,2 млрд.грн. (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Розрахунок недоотриманих коштів на рівні МБ в Україні

Індекс споживчих цін (I), %	Розрах. коефіцієнт індексації грошової оцінки земель згідно ст. 289 ПКУ ($K_i = I:100$)	Надходження плати за землю місц. бюджетів України за 2020 р., млрд грн	Розрахунок надходження плати за землю за 2020 р. з урахув. коефіцієнту індексації, млрд грн.	Розрахунок недоотримання коштів місцевими бюджетами за 2020 р., млрд грн.
1	$2 = (1:100)$	3	$4 = (3 \times 2)$	$5 = 4 - 3$
109,8	1,098	32,8	36,0	3,2

Джерело: [1; 33]

Наступною проблемою є те, що в ПК міститься норма про податкові знижки окремим суб'єктам – платникам податків.

Такі пільги впливають на скорочення надходжень до МБ. Наприклад, згідно із п. 284.4 ст. 284 «плата за землю та земельні ділянки, надані гірничодобувним підприємствам для видобування корисних копалин та розробки родовищ корисних копалин, справляється у розмірі 25% податку, обчисленого відповідно до [ст.ст. 274](#) і [277](#) цього Кодексу» [20]. За допомогою використання цієї норми плата за землю по цим гірничодобувним підприємства

скорочується у 4 рази, що очевидно негативно позначається на величині недоотриманої суми надходжень до МБ.

Таким чином, усунення виявлених проблем дозволить збільшити доходну частину МБ не тільки м. Кривого Рогу, але й інших міст України.

Окрім вищезгаданих проблем, ОРМС систематично підіймають проблемні питання у сфері управління місцевими бюджетами та пропонують шляхи їх вирішення, окремі із яких згруповані в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Проблемні питання у сфері управління місцевими бюджетами та шляхи їх вирішення

Зміст проблеми	Пропозиції щодо вирішення проблеми
1	2
<p>1. Сплата податків підприємствами не по місцезнаходженню, а по місцю реєстрації призводить до суттєвого недоотримання коштів у місцевий бюджет (зокрема зарахування податку на доходи фізичних осіб до відповідних місцевих бюджетів не за фактичним місцезнаходженням структурних та відокремлених підрозділів юридичних осіб).</p>	<p>Зобов'язати територіальні підрозділи Державної фіскальної служби провести позапланові перевірки підприємств, установ, закладів з метою встановлення їх фактичного місцезнаходження та повноти сплати податків до відповідного бюджету. За результатами позапланових перевірок зобов'язати платників податку на доходи фізичних осіб сплатити податки до відповідного бюджету.</p> <p>Перебачити в подальшому Державною фіскальною службою України здійснювати такі перевірки у разі зняття з обліку платника податків в одному контролюючому органі і взяття на облік в іншому. Зобов'язати контролюючі органи повідомляти місцевий фінансовий орган про зміну місця реєстрації підприємств, установ, закладів та організацій відповідної комунальної власності</p>
<p>2. Недостатність коштів місцевих бюджетів для виконання всіх переданих у 2016–2018 роках державною повноважень, зокрема, з проведення державної реєстрації, з державного архітектурно-будівельного контролю, з надання адміністративних послуг, з забезпечення соціальних програм держави, забезпечення пільгового перевезення, утримання закладів освіти та охорони здоров'я, виплати заробітної плати непедагогічним працівникам, утримання професійно-технічних училищ</p>	<p>Компенсувати втрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади, та недопущення передачі на рівень місцевих бюджетів фінансового забезпечення видаткових повноважень без відповідного компенсаційного ресурсу. Встановити частку зарахування до бюджетів місцевого самоврядування податку на доходи фізичних осіб в обсягах (не менше 75%), що забезпечать виконання делегованих державою повноважень, а також забезпечить право територіальних громад на місцеве самоврядування</p>
<p>3. Законодавчі ініціативи скорочення стабільних джерел формування місцевих бюджетів без визначення компенсаторів таких втрат (скасування акцизного податку на роздрібний продаж тютюнових виробів, пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту тощо).</p>	<p>Збереження існуючих джерел наповнення місцевих бюджетів та недопущення вилучення стабільних джерел надходжень</p>

Продовження табл. 3.2

1	2
<p>4. Відсутність у органів місцевого самоврядування інформації про суми нарахованих, сплачених, надмірно сплачених податків і зборів до місцевих бюджетів на відповідних територіях; суми податкового боргу та суми списаного податкового боргу; розстрочені і відстрочені суми податкового боргу і грошових зобов'язань платників податків; суми наданих податкових пільг у розрізі платників податків.</p> <p>Відмова територіальних підрозділів ДФС у наданні інформації по податках та зборах по платниках посиляючись на п.п. 17.1.9 п. 17.1 ст. 17 та п.п. 21.1.6 п. 21.1 ст. 21 ПКУ.</p>	<p>Надати доступ органам місцевого самоврядування до бази даних Державної фіскальної служби України «Податковий блок» та автоматизованої системи Державної казначейської служби.</p> <p>Зобов'язати ДФС виконувати норми пп. 12.3.3. п. 12.3 ст. 12 ПКУ.</p>
<p>5. Значні втрати місцевих бюджетів від несплати податку на нерухоме житлове та нежитлове майно, плати за землю через відсутність повної бази об'єктів оподаткування в Державному реєстрі прав власності на нерухоме майно.</p>	<p>Створення єдиної уніфікованої бази даних, яка містила б інформацію про фізичних осіб, фізичних осіб-підприємців, юридичних осіб, громадські формування, їх місце реєстрації, належне їм майно та їх боргові зобов'язання (Муниципальний фіскальний реєстр). Такий підхід забезпечить можливість пошуку даних про особу в скорочені терміни без додаткової бюрократії запитів – відповідей між органами влади та дасть можливість формування бази оподаткування в режимі реального часу – коли за параметром населеного пункту місця реєстрації особи можна буде сформулювати податкове повідомлення-рішення про сплату суми податку та перевірити різницю між нарахованими та отриманими бюджетом коштами за сплату такого податку. Право доступу та допуску до такої уніфікованої бази належатиме органам влади після відповідної авторизації.</p>

Джерело: витяг із пропозицій, поданих окремими ОРМС України

Результатом нерівномірності формування розвитку територій є значні регіональні та внутрішньо-регіональні диспропорції, що виявляються у наявності (відсутності) необхідної інфраструктурної мережі, якості та повноті надання соціальних послуг у сферах охорони здоров'я, освіти, культури, житлово-комунального господарства та ін. Питання подолання протиріч між можливостями регіонів та їх потребами передбачає формування підходів щодо

системи управління, здатної ефективно вирішувати завдання стратегічного розвитку шляхом планування та прогнозування на основі державної політики, яка включає використання ресурсів та потенціалу регіону, збалансованого розвитку, інноваційного підходу до реалізації сучасних економічних завдань [45; 53, с. 7]. Окреслені завдання не можуть бути розв'язані в межах лише існуючого фіскального механізму, а передбачають формування засобів державного управління, націлених на подолання існуючих невідповідностей, створюючи в тому числі прозорі та ефективні механізми фінансового вирівнювання.

В українському законодавстві поняття «вирівнювання» стосовно бюджетного розуміння з'явилося у Законі України «Про бюджетну систему України» [45; 54] (втратив чинність на підставі Бюджетного кодексу), де визначалася необхідність у Державному бюджеті перерозподіляти частини фінансових ресурсів між територіальними утвореннями України, враховуючи їх економічний, соціальний, екологічний, природний стан і потребу вирівнювання фінансового забезпечення.

В Указі Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» фінансове вирівнювання визначено синонімом поняття «бюджетне регулювання» та за своєю суттю є процесом забезпечення центральними органами державної влади перерозподілу фінансових ресурсів на користь адміністративно-територіальних одиниць, що не мають достатньої власної дохідної бази. Фінансове вирівнювання розглядалося як не абсолютне вирівнювання доходів територіальних одиниць, а лише в цілому [55; 45].

В ст. 66 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [21] визначено, що місцеві бюджети мають повністю забезпечувати виконання органами місцевого самоврядування повноважень, наданих їм законом, та забезпечувати населення послугами не нижче рівня мінімальних соціальних потреб, а повноваження на здійснення витрат місцевого бюджету мають відповідати обсягу надходжень місцевого бюджету. У випадках вичерпання

можливостей для збалансування місцевих бюджетів, при незабезпеченні покриття видатків, держава збалансовує бюджет шляхом надання трансфертів до відповідних місцевих бюджетів [45].

Механізм фінансового вирівнювання, який є складовою системи управління економікою, забезпечує реалізацію державної політики щодо зменшення фіскального дисбалансу, використовуючи важелі, методи, засоби державного регулювання (в т. ч. міжбюджетні трансферти), що дозволяє розподіляти фінансові ресурси на основі планування, прогнозування, виконання та контролю для досягнення встановлених цілей [33; 56, с. 70]. Бюджетна політика, направлена на збалансування регіональних ресурсів, використовує механізми державного регулювання в бюджетній сфері, тобто пошук балансу між державним та місцевими бюджетами. Інструментарій бюджетного регулювання складають надходження до дохідної частини бюджету на місцевому рівні відповідного адміністративно-територіального утворення; загальнодержавні податкові та інші надходження у місцеві бюджети; міжбюджетні трансферти [33].

Вирівнювання вертикальних дисбалансів за рахунок трансфертних інструментів досить широко використовується у розвинених країнах. Частка таких трансфертів знаходиться на рівні 50 % (в Україні по окремих бюджетах показник досягає 90 %). При таких значних вітчизняних показниках, можна говорити про податкову неспроможність певних територій за існуючих фіскальних правил [57, с. 87; 45].

Слід зазначити, що вирівнювання здійснюється за дохідною частиною місцевих бюджетів та враховує податок на прибуток підприємств обласного бюджету та податок на доходи фізичних осіб для обласних бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад, бюджетів міст обласного значення, районних бюджетів [58, с. 318; 45].

Отже, варто констатувати, що в Україні досить широко запроваджена система надання міжбюджетних трансфертів (дотацій і цільових субвенцій) як з державного бюджету місцевим бюджетам, так і між місцевими бюджетами [45;

59, с. 42-48]. Проте, говорити про ефективність державного управління системою перерозподілу бюджетних ресурсів між бюджетами, у тому числі через трансферти, можна буде тільки тоді, коли вона стимулюватиме місцеві бюджети до нарощування дохідної бази, а не до пасивної політики, дозволить місцевим органам влади забезпечити населення відповідних територій якісними послугами та забезпечити фінансування інвестиційних проектів [45].

Коли зростання видатків місцевих бюджетів відбувається не за рахунок збільшення власних доходів місцевих бюджетів, а за рахунок трансфертів з державного бюджету спостерігаються негативні тенденції. Місцеві органи влади не зацікавлені піклуватися про платників податків, оскільки до їх бюджетів надходить досить мала частка податків. Також і в населення та суб'єктів підприємницької діяльності регіону немає стимулів до легалізації своїх доходів та сплати податків з них, оскільки немає зв'язку між податками, які вони сплачують у місцевий бюджет та благами, які вони із нього отримують [60, с.134; 45].

Важливим напрямом фінансового вирівнювання міжтериторіальних диспропорцій є пошук нових підходів до залучення додаткових фінансових ресурсів (приватних фінансових структур, страхових компаній тощо). Особливо актуальним є передача окремих функцій державної влади в межах реалізації проектів публічно-приватного партнерства, що дає змогу зменшити навантаження на місцевий бюджет, залучити додаткові інвестиції та реалізувати соціально важливі інфраструктурні проекти для місцевого розвитку [33; 45].

3.2. Напрями покращення управління місцевим бюджетом м. Кривий Ріг

У результаті проведеного в попередньому розділі роботи аналізу виявлено дефіцитність бюджету м. Кривий Ріг у 2020 р. Окрім цього, у травні

2021 р. Державна аудиторська служба України проводила фінансовий аудит міського бюджету (здійснювалася ревізія доходної та видаткової частини). Результатом перевірки стали порушення у розмірі, що перевищує 27 млрд. грн. У публічному доступі відкриті дані про наступні порушення (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Окремі порушення, виявлені під час 7 ревізій бюджету м. Кривий Ріг у
2021 р. за період 1.01.2018 р. – 31.03.2021 р.

Порушення	Сума втрат, млн. грн
Втрати по видатковій частині, усього У т.ч.	3337,7
видатки на будівництво/капітальний ремонт без дозвільної документації та в порушення державних будівельних норм	188,5
оплата будівельних та ремонтних робіт, виконання яких документально не підтверджене	678,6
придбання товарів, робіт, послуг за завищеними цінами	150,6
завищення вартості виконаних робіт та наданих послуг	53,7
завищення фізичних об'ємів робіт	17,7
незастосування і нестягнення з підрядних організацій штрафних санкцій у зв'язку з проведенням неякісних робіт та через несвоєчасне виконання договорів	264,8
порушення Закону «Про теплопостачання» та постанови Кабінету Міністрів України від 18 червня 2014 р. № 217 унеможливило проведення обов'язкових платежів та призвело до неперерахування в повному обсязі коштів до постачальників природного газу із спеціальними обов'язками, на спеціальні рахунки, відкриті теплогенеруючими організаціями, на суму 1422 млн грн та призвело до сплати штрафних санкцій	357,2
не забезпечено отримання та оприбуткування матеріалів	26,3
взято зобов'язань понад передбачені обсяги відповідних бюджетних асигнувань	165,4
покриття витрат сторонніх юридичних осіб	12,6
надання фінансової підтримки комунальним підприємствам, які не відповідали критеріям одержувачів бюджетних коштів, визначених п. 9 Порядку № 228, а саме збиткова діяльність зазначених комунальних підприємств у 2016-2021 роках суперечить критерію <u>незбиткової діяльності</u> за останні два роки	1500
Не дотримувалися норми харчування дітей у дитсадках, учнів у школах та хворих у закладах охорони здоров'я, а також не виконувалися нормативи забезпеченості медикаментами	282,3
Порушення і недоліки в доходній частині, усього	13000
перевірки закупівель засвідчили порушення законодавства	1567
порушення земельного законодавства, виявлено факти самовільного зайняття земельних ділянок юридичними та фізичними особами, використання їх не за цільовим призначенням	1749,6
При формуванні міського бюджету в порушення вимоги частини 4 статті 77 Бюджетного кодексу України не забезпечено у повному обсязі потреби в коштах на оплату праці з нарахуваннями працівників бюджетної сфери	300

Джерело: [52]

Отже, перелік визначених порушень характеризує не одну проблему, а сукупність різноспрямованих упущень в управлінні.

Доцільним для управління бюджетом м.Кривого Рогу та місцевими бюджетами загалом в Україні, буде запозичення певного позитивного досвіду Нової Зеландії. По-перше, там упроваджено систему контрактних

взаємовідносин між міністрами і керівниками департаментів. У таких контрактах визначається очікуваний результат від діяльності керівника, вони є базою для оцінки ефективності діяльності керівника, результатом виконання якого може стати або винагорода, або застосування штрафних санкцій. Якби подібний досвід застосувати до міських голів та розпорядників бюджетними коштами, а саме: залежність оплати їх праці від результативності наповнення і виконання бюджетів, то, найбільш імовірно, ефективність управління міськими бюджетами значно б зроста.

Крім того, досить цікавою для запозичення у Нової Зеландії видається ідея зміщення акцентів з фінансування комунальних (бюджетних) установ і підприємств на придбання послуг, що ними надаються. Тобто у процесі складання і виконання бюджету наголос робиться на очікуваному і фактично досягнутому результаті, а не на вартості функцій, що здійснюються установами (підприємствами).

Для покращення управління місцевим бюджетом м. Кривий Ріг пропонується закріпити порядок реалізації міжбюджетних відносин між місцевими бюджетами, який передбачає наступні кроки:

- прийняття рішення місцевою радою про необхідність залучення коштів для покриття бюджетного дефіциту шляхом отримання позики та/або позички з іншого бюджету;

- наділення повноваженнями виконавчий орган відповідної місцевої ради щодо звернення до визначеного в рішенні органу місцевого самоврядування іншої територіальної громади з метою отримання такої позики/та або позички;

- розгляд місцевою радою, на адресу якої надійшло таке звернення, про можливість надання позики та/або позички виключно за рахунок профіциту бюджету і виключно для покриття дефіциту місцевого бюджету органу місцевого самоврядування, який звернувся із відповідним проханням (все це повинно чітко виписуватися в рішенні місцевої ради);

- у випадку прийняття місцевою радою позитивного рішення щодо надання такої позики та/або позички, виконавчий орган такої місцевої ради

повинен укласти із виконавчим органом місцевої ради, що звернулася із проханням, адміністративний договір, в якому повинні чітко зазначатися наступні умови: предмет позики та/або позички (покриття дефіциту місцевого бюджету за рахунок коштів профіциту іншого місцевого бюджету); підстава для укладання договору (рішення обох місцевих рад); порядок передачі коштів; строки та умови повернення коштів, а також інші обов'язкові для адміністративного договору реквізити та істотні умови [45].

Для того, щоб вищенаведений алгоритм міг бути реалізованим на практиці потрібно внести відповідні корегування до діючого бюджетного законодавства.

Окрім того, актуальними для м. Кривий Ріг є наступні напрямки управління бюджетом, які здатні сприяти залученню додаткових ресурсів для покриття розриву між доходами і витратами:

- підвищення надходжень від місцевих податків за рахунок виведення з тіні земельного ресурсу та реформування податку на нерухомість згідно із європейською практикою;

- стимулювання економічної активності та створення сприятливого бізнес-клімату, збільшення надходжень від податку на доходи фізосіб, залучення інвесторів та сприяння створенню робочих місць;

- затвердження та виконання генерального плану та детальних планів міста і його районів, забезпечення відкритого доступу громади до містобудівної документації;

- підвищення відповідальності та підзвітності посадових осіб ОРМС поряд із збільшенням їх залежності від громадянської думки та зменшенням залежності від спонсорів;

- недопущення до влади та усунення від неї корупціонерів, популістів та непрофесіоналів;

- посилення відповідальності головних розпорядників за формування та виконання бюджетів, що, в свою чергу, підвищить ефективність управління бюджетними коштами;

- невідворотність санкцій за корупцію, особливо якщо її прояви стосуються фін ресурсів МБ;
- участь громадян у роботі міської ради, вплив на формування міського бюджету та контроль за використанням бюджетних коштів;
- підвищення вимог до виборчих програм місцевих політиків та контроль за їх виконанням;
- перегляд підходів до оцінки діяльності комунальних підприємств та призначення їх керівництва.

Стосовно підвищення ефективності управління видатковою частиною бюджету м. Кривий Ріг пропонуються такі заходи:

- активне використання програмно-цільового методу бюджетування, який унаочнено зображено на рис. 3.1;

Рис. 3.1. Програмно-цільовий метод управління МБ м. Кривий Ріг

- науково-обґрунтоване скорочення чисельності службовців ОРМС і комунальних установ, підприємств;

- оптимізація видатків через проведення конкурсів, грантів тощо.

Слід відмітити, що програмно-цільовий метод управління МБ окрім БК

ґрунтується й на інших нормативно-правових актах, серед яких практичні поради Мінфіну щодо цього методу, його рекомендації відносно оцінювання ефективності бюджетних програм та інші.

Практика застосування програмно-цільового методу у м. Кривий Ріг потребує здійснення середньострокового планування та стратегічного прогнозування бюджету, визначення пріоритетів бюджетної стратегії на середньо- та довгострокову перспективу. Визначення механізму відбору пріоритетних бюджетних програм, схвалення базового переліку показників оцінки їх результативності дасть змогу забезпечити ефективне публічне адміністрування в контексті реалізації стратегії соціально-економічного розвитку. Усунення ризиків використання бюджетних коштів та підвищення якості прийняття управлінських рішень, розроблення системи відповідальності за досягнення показників результативності сприятиме подальшому ефективному запровадженню програмно-цільового бюджетування в м. Кривий Ріг.

ВИСНОВКИ

Фінансова децентралізація, яка існує в Україні, реалізується головним

чином двома засобами: імперативним перерозподілом джерел поповнення місцевих та державного бюджетів (імперативність проявляється у закріпленні на рівні законодавства таких трансформацій бюджетної політики); імперативним встановленням умов отримання додаткових дотацій з державного бюджету. Останнє є засобом заохочення, хоча прямо і визначається в законодавстві як необхідна, але не достатня умова для отримання такої дотації. Економічна природа таких заходів має стимулюючий характер.

У роботі показано, що склад доходів і видатків МБ, джерела їх формування та напрямки використання суворо регламентовані. Основним документом являється Бюджетний Кодекс. У БК надане визначення видатків бюджету: «Кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом (до видатків бюджету не належать: погашення боргу, надання кредитів з бюджету, розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів, повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування)» [4; 36]. Бюджетним законодавством регламентований поділ бюджету на загальний та спеціальний фонди. У складі витрат спецфонду МБ виокремлюють поточні видатки та видатки розвитку [8].

Виявлено, що спеціальним нормативно-правовим актом, котрий призначений з однією метою – бюджетоутворення, є Закон про держбюджет, який приймається кожен рік. З позиції регулювання наповнюваності бюджетів, як фондів фінансових ресурсів, провідну роль відіграє Податковий Кодекс. У Законі про МС з позиції теми даного дослідження слід указати на положення про матеріальну та фінансову основи діяльності ОРМС. При цьому слід урахувати відсутність сталості у регуляторній базі України, завдяки чому тонкощі адміністрування й розподілу видатків бюджету змінюються частіше, ніж відбувається наповнення доходної частини. Тому фахівці повинні постійно моніторити та відслідковувати будь-які зміни в бюджетному законодавстві.

Начасі найактуальнішим в процесі управління МБ є децентралізоване управління. Воно проявляється в тому, що ОРМС набули тих повноважень і

функцій, котрі раніше відносилися лише до органів держави.

У роботі показано, що традиційними методами управління МФР являються фінансові планування, регулювання, контроль, а також оперативне та стратегічне управління. Базовим елементом при цьому виступає оцінка.

На основі проведеного оцінювання динаміку та структури доходної та видаткової частин МБ Кривого Рогу виявлене наступне. З 2017 р. до 2019 р. загальна величина акумульованих коштів МБ збільшувалася. Зокрема, у 2019 р. вони склали 7971292,7 тис. грн. Проте слід указати на ситуацію, яка мала місце в 2019 р., коли величина офіційних трансфертів зменшилася на 24,5% у порівнянні з 2018 р. Зменшення наповнюваності МБ було отримано через скорочення сум субвенції місту. Зазначене позитивно вплинуло на посилення економічної незалежності Кривого Рогу. Динаміка, яка склалася у 2017-2019 рр. характеризується також збільшенням податкових надходжень. Цьому сприяло функціонування в Кривому Розі як малих, так і великих підприємств-платників податків, які традиційно називають бюджетоутворюючими (приміром таких підприємств є чотири гірничо-збагачувальні комбінати, АрселорМіттал Кривий Ріг, завод гірничого обладнання та багато інших). Їх податки, які підприємства вважають витратами, для міста являються важливим джерелом доходів. Тільки у 2020 р. тенденція, що склалася у попередні роки, змінилася на протилежну і до МБ Кривого Рогу було мобілізовано всього близька 6,5 млрд грн, у т. ч. до загального фонду – 6,1 млрд грн, спецфонду – 0,3 млрд грн. Таке скорочення у 2020 р. (на 1380848 тис. грн.) відбулося за рахунок скорочення величини офіційних трансфертів – на 1155034 тис. грн. (які у 2019 р. порівняно з 2018 р. також зменшувалися), податкових надходжень – на 97318,1 тис. грн., а також неподаткових надходжень – 145226 тис. грн. Єдиною статтею, яка зросла в 2020 р. порівняно з 2019 р. – це доходи від участі в капіталі (сума росту склала 11454,4 грн.).

Зростання офіційних трансфертів є дискусійним аспектом формування доходної частини МБ по всій країні. Дискусійність у тому, що, з одного боку, вони підвищують загальну суму доходів, що є позитивним. Проте, з іншого

боку, самі по собі трансферти збільшують залежність від субвенцій, що є негативним моментом послаблення автономії МБ.

У кожному із досліджуваних періодів головним джерелом доходів МБ м.Кривого Рогу являються податкові надходження, що збільшилися практично у два рази, що склало 93,7%. Вони становлять у бюджеті Кривого Рогу саму велику частку доходів, яка за роки аналізу коливалася від 50,68% до 77,56%. Їх склад розглянуто більш деталізовано. Виявлена динаміка частки трансфертів характеризує зменшення централізації бюджетних коштів і відповідно залежність від субвенцій з держбюджету.

Не дивлячись на наявність окремих структурних зрушень у займаємій частці показників податкових надходжень, у цілому їх структура залишалася стабільною у 2018 – 2020 рр. Очікувано, що упродовж усього періоду аналізу ПДФО займає найбільшу частку, але її динаміка не є сталою. У 2019 р. частка ПДФО знизилася на 5,11 відс.пункти, а в 2020 р. порівняно з 2019 р. зросла на 3,08 відс.пункти. Другою великою складовою податкових надходжень є плата за майно. Її частка завжди коливалася більш-менш біля двадцяти відсотків, зокрема: у 2018р. – 19,86%, у 2019 р. – 26,83%, у 2020 р. – 21,08%. Третім за впливом на структуру податкових надходжень являється єдиний податок. Його частка також змінювалася за синусоїдою: у 2019 р. зменшилася порівняно з 2018 р. на 0,48 відс.пункти, а в 2020 р. зросла порівняно з 2019 р. на 0,63 відс. пункти.

Особливістю фінансування видатків бюджету у 2020 р. в порівнянні з попередніми періодами стали ускладнення, що мали місце через карантинні обмеження. Обмежуючі заходи, впроваджені під час карантину, негативно позначилися на зниженні економічної активності підприємств та інших суб'єктів господарювання різних галузей. Окрім цього, підтримуючі заходи щодо тимчасового звільнення платників податків від обов'язку платити за окремими

видами податків як на державному, так і на місцевому рівні також вплинули на недофінансування видатків МБ Кривого Рогу на 14%.

Спеціалісти ОРМС України наголошують на необхідності перегляду методики розрахунку планових показників видатків, вважаючи використовуваний підхід не досить обґрунтованим, через що і виникають розбіжності між планом і фактом.

Примітно, що найбільш повне виконання планів кожен рік змінюється. Так, у 2018 р. найбільший відсоток виконання плану мало державне управління : 99,11%, у 2019 р. – соціальні захист і забезпечення: 99,61%, у 2020 р. – міжбюджетні трансферти: 97,92%. Відсутність сталості у найменуваннях статей видатків, які мають найбільші та найменші відсотки виконання плану характеризує гнучкість ОРМС у прийнятті рішень щодо фінансування потреб залежно від впливу чинників зовнішнього середовища.

До 2019 р. загальна сума видатків щорічно зростала, сягнувши понад 7,8 млрд. грн. У 2020 р. порівняно з 2019 р. їх величина скоротилася на понад 1 млрд. (13,67%) через причини, описані вище (корона вірусна пандемія та її наслідки для економіки).

До 2020 р. соціальна спрямованість бюджету превалювала серед інших напрямків витрачання ФР. Проте у 2020 р. видатки на соціальні заходи скоротилися дуже значною мірою: на 1090919 тис. грн., що у відносному вираженні склало 73,16%.

Важливо підкреслити, що наприкінці 2019 р. та упродовж 2020 р. у Кривому Розі реалізовувалися заходи, спрямовані на з обмеження видатків. У першу чергу, ці обмеження накладалися на видатки на утримання органів управління. Сума обмеження склала 0,425 млрд. грн.

Попри політику щодо обмеження видаткової частини МБ, протягом 2020р. п'ять із одинадцяти статей бюджету порівняно з 2019 р. все ж зазнали

підвищення рівня фінансування, зокрема це: видатки на освіту, які зросли на 19058,8 тис. грн. (0,7%); видатки на економічну діяльність, що зросли на 402971 тис. грн. (36,17%); видатки на іншу діяльність, які зросли на 9902,8 тис. грн. (10,3%); суми міжбюджетних трансфертів, що збільшилися на 458243,2 тис. грн. (185,21%); кредитування та запозичення, яке зросло на 51,3 тис. грн. (7,54%).

Такий підхід підтверджує раніше зроблений нами висновок про гнучке (адаптивне) управління МБ м. Кривого Рогу, оскільки не дивлячись на зниження доходів, яке обумовило тотальне скорочення видатків, майже половина статей бюджету все ж були профінансовані у 2020 р. більше, ніж у 2019 р.

Використання ФР МБ характеризує напрямок розвитку ТГ. Протягом 2018-2020 рр. його можна назвати таким, що орієнтований на людський розвиток. Це впливає із превалювання в частці видатків витрат на освіту. Їх питома вага коливалася від 30,11% у 2018 р. до 39,2% у 2020 р.

Збалансованим бюджет Кривого Рогу був тільки в 2019 р., тоді як в інші періоди, як вже неодноразово відмічалось, видатки перевищували доходи. Найсуттєвіше перевищення сталося в 2020 р, коли абсолютна незбалансованість склала 210405,4 тис. грн. або -3,19 % у відносному вираженні. Такий стан справ потребує ужиття заходів із удосконалення процесу управління ФіВ ФР ОРМС.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

У роботі систематизовані проблеми у сфері управління МБ та визначені шляхи їх вирішення. Зокрема, запропоновано внести зміни до чинного БК з метою перегляду статусу податку на прибуток задля того, щоб хоч якась його частина залишалася в МБ; розвивати і надалі промисловий туризм як перспективний напрямок отримання туристичного збору в Кривому Розі та інші заходи, притаманні ОРМС по всій Україні.

Можливість зарахування податку на прибуток (принаймні його частини) до МБ дозволило б підвищити доходну частину, виділити більше ФР на вирішення нагальних економічних проблем міста, його соціально-економічний та підвищення якості життя мешканців усієї територіальної громади. Для цього запропоновано два альтернативні шляхи, впровадження яких можливе за умови зміни діючого бюджетного законодавства: зміна статусу податку на прибуток з державного на місцевий – у такому разі 100% податку зараховуватиметься до МБ; передача частини відрахування податку на прибуток до МБ (не менше 10%).

Важливим напрямом фінансового вирівнювання міжтериторіальних диспропорцій є передача окремих функцій державної влади в межах реалізації проектів публічно-приватного партнерства, що надасть можливість зменшити навантаження на МБ, залучити додаткові інвестиції та реалізувати соціально важливі інфраструктурні проекти.

Доцільним для управління бюджетом м.Кривого Рогу та місцевими бюджетами загалом в Україні, буде запозичення певного позитивного досвіду

Нової Зеландії. По-перше, це запровадження системи контрактних взаємовідносин між міністрами і керівниками департаментів. По-друге, це зміщення акцентів з фінансування комунальних (бюджетних) установ і підприємств на придбання послуг, що ними надаються. Тобто у процесі складання і виконання бюджету наголос робиться на очікуваному і фактично досягнутому результаті, а не на вартості функцій, що здійснюються установами (підприємствами).

Для покращення управління місцевим бюджетом м. Кривий Ріг пропонується алгоритм реалізації міжбюджетних відносин між місцевими бюджетами.

Окрім того, для м. Кривий Ріг запропоновані напрямки управління бюджетом, які здатні сприяти залученню додаткових ресурсів для покриття розриву між доходами і витратами:

- підвищення надходжень від місцевих податків за рахунок виведення з тіні земельного ресурсу та реформування податку на нерухомість згідно із європейською практикою;

- стимулювання економічної активності та створення сприятливого бізнес-клімату, збільшення надходжень від податку на доходи фізосіб, залучення інвесторів та сприяння створенню робочих місць;

- затвердження та виконання генерального плану та детальних планів міста і його районів, забезпечення відкритого доступу громади до містобудівної документації;

- підвищення відповідальності та підзвітності посадових осіб ОРМС поряд із збільшенням їх залежності від громадянської думки;

- недопущення до влади та усунення від неї корупціонерів, популістів та непрофесіоналів;

- посилення відповідальності головних розпорядників за формування та виконання бюджетів, що, в свою чергу, підвищить ефективність управління бюджетними коштами;

- невідворотність санкцій за корупцію, особливо якщо її прояви

стосуються фін ресурсів МБ;

- участь громадян у роботі міської ради, вплив на формування міського бюджету та контроль за використанням бюджетних коштів;

- підвищення вимог до виборчих програм місцевих політиків та контроль за їх виконанням;

- перегляд підходів до оцінки діяльності комунальних підприємств та призначення їх керівництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іщенко М. І., Міщук Є. В., Мясоєдова А.В. Місцеві податки та збори у забезпеченні економічної безпеки держави. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2020. Випуск 25. С.5-13.

2. Бондаренко Д. П., Мельничук І.О. Місцеві податки та збори у контексті Податкового кодексу України: теоретико-порівняльний аспект. Київ: Інтердрук, 2014. С. 17-24.

3. Бондарук Т.Г. Місцеві фінанси: навч. посібник. Київ: ДП «Інформ.аналіт. агентство», 2013. 529 с.

4. Бюджетний кодекс України. Верховна Рада України; Закон від 08.07.2010. №2456-VI. (зі змінами та доповненнями). URL:

[ИПр^У/акоп.гacIa. аоу.ііа/Іа\5УИо\у/2456-17](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17)

5. Гнип І. П. Перспективи розвитку системи місцевих податків і зборів в Україні. URL: [Біір://хп--1іБіг-туе.хп--ст-тс/іпдех.рЬр?пеУ8Ід=344](http://хп--1іБіг-туе.хп--ст-тс/іпдех.рЬр?пеУ8Ід=344)

6. Клименко О. М., Кальчук Н. В., Клименко О. М. Сучасний стан дохідної частини місцевих бюджетів України. *Економіка та держава*. 2016. № 11. С. 61-64., с.64

7. Кондратюк С.Я. Раціоналізація видатків державного і місцевих бюджетів в Україні. *Фінанси, облік і аудит*. 2014. Випуск 2 (24). С. 51-64.

8. Конспект лекцій з дисципліни „Місцеві фінанси” для здобувачів вищої освіти за освітнім ступенем «бакалавр» денної та заочної форм навчання

спеціальностей 072 “ Фінанси, банківська справа та страхування” (Частина 1) / Укл. Н.Г. Фатюха. Запоріжжя: ЗНТУ, 2018. 98 с.

9. Конспект лекцій з дисципліни „Місцеві фінанси” для студентів V курсу спеціальності 7.050104 „Фінанси” / В.І. Павлов, Н.М. Кондрацька. Рівне: НУВГП, 2010. 72 с.

10. Конституція України. Верховна Рада України; Конституція, Закон від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL:

[ІІІр: /акоіРалсіа.аоу.иа Іа\> >Ііо\у 254%Р0%ВЛ 96-%Р0%B2%Р1%80.](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D1%80-%D1%80%D1%80%D1%80)

11. Коритько Т. Ю. Методи оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів. *Економічний простір*: зб. наук. пр. Придніпров. держ. акад. буд-ва та архіт. 2013. №12/1. С. 140-154.

12. Криворізька міська рада: офіційний сайт. URL: [Бйр§://кг.доу.иа/](http://kr.gov.ua/)

13. Крук О. М. Аналіз фінансової стійкості місцевих бюджетів. *Вісник Донецького університету економіки та права*: зб. наук. пр. Донец. ун-т екон. та права. 2011. № 2. С. 193-197.

14. Кульчицький М. І. Місцеві фінанси: практикум: навчальний посібник. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. 302с., ст. 24

15. Кульчицький М. І. Місцеві фінанси: практикум: навчальний посібник. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. 302с., ст. 24.

16. Надал С., Спасів Н. Доходи місцевих бюджетів у контексті децентралізації в Україні. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2016. Вип. 2. С. 102-112. URL:

[ІіПр:РпРіу.\п--ру-1тс.іиа/Ц.ІКР/У1пеіі 2016 2 11](http://www.tnue.edu.ua/journal/vol21no22016/102-112)

17. Ніколаєва О. М., Маглаперідзе А. С. Місцеві фінанси: навч. Посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2014. 354 с.

18. Осипенко С. О. Місцеві бюджети в умовах децентралізації фінансових ресурсів: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08; Донбас. держ. машинобуд. акад. Краматорськ, 2016. 233 с.

19. Пархоменко А.Ю. Місцеві бюджети як складова бюджетної системи України. *Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ*. 2013. №4. С. 361-371.

20. Податковий кодекс України. Верховна Рада України; Закон від 02.12.2010. №2755-VI. (зі змінами та доповненнями). URL: [Бііп8://хакоп.гада.доу.иа/сді-Біп/1а^8/таіп.сді?пгед=2755_17](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-06)

21. Про місцеве самоврядування в Україні. Верховна Рада України; Закон від 21.05.1997. № 280/97-ВР. (зі змінами та доповненнями). URL: [ИПр^///акоп.іжІа.аоу.ііа/Іа\уХ^Ію\у/280/97-%P\(0%B2%P1%08.\)](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/280-97-%P(0%B2%P1%08.))

22. Про місцеві державні адміністрації. Верховна Рада; України Закон від 09.04.1999. № 286-XIV. URL: [Бііп8://акоп.гаІа. аоу.ііа/Іа\5РІО\у/586-14](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/286-14)

23. Раделицький Ю. О., Квасній О. Р. Місцеві бюджети в умовах децентралізації: теоретичні аспекти. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 5. С. 112-118.

24. Річні звіти Міністерства фінансів України щодо стану виконання місцевих бюджетів України. URL: [Бііп8://ттїп.сот.иа/](http://ttip.gov.ua/)

25. Савка В. В. Реформування системи планування та фінансування видатків місцевих бюджетів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія економічна. 2013. Вип. 2. С. 304-313.

26. Сіташ Т.Д. Планування бюджетних видатків: концептуалізація та тенденції. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. №1(11). С. 164-169.

27. Снісаренко О. Б., Гавриленко А. О., Гребенікова О. В. Оцінка фінансової стійкості місцевих бюджетів. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики*: зб. наук. пр. Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін-т». 2010. №1. С. 18-27

28. Спасів Н.Я., Хопчан М.І., Хопчан В.М. Місцеві бюджети України: законодавчі колізії та правове поле функціонування. *Інноваційна економіка*. Тернопільський інститут агропромислового виробництва Національної академії аграрних наук. 2012. №6(32). С. 52-58.

29. Старостенко Н. В. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості бюджету. *Економіка України*. 2015. №9. С. 39 - 47.

30. *Сучасний стан та перспективи розвитку фінансової системи*

України: збірник наукових праць V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет - конференції. Вінниця: Видавничо-редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2016. 338 с., ст.16.

31. Трещов М. М., Мунько А. Ю. Місцеві фінанси та місцеві бюджети: точки дотику та відмінності понять. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 42. С. 183-190.

32. Бондарчук Т. Г. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування та можливості його застосування в Україні. *Збірник наукових праць Національного університету ДПС України*. 2011. №1. С. 56–66.

33. Дяченко С. А. Модернізація системи управління місцевими запозиченнями в контексті фінансової децентралізації. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Сер. Управління*. 2014. Вип. 3. С. 62–73.

34. Офіційний сайт Криворізької міської ради. URL: <https://kr.gov.ua>

35. Міщук Є. В., Гарасюк О. А., Рицко О. І. Визначення проблем та стратегія управління розвитком територій об'єднаних громад. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. №2. 2018. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2018/28.pdf

36. Раделицький Ю. О. Місцеві бюджети в умовах фінансової децентралізації в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2019. 443 с.

37. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникнення і поширення коронавірусної хвороби (COVID-19)».

38. Рішення міської ради від 20.11.2020 №5059 «Про податкові канікули для малого й середнього бізнесу, що постраждав від карантинних обмежень».

39. Бюджет м. Кривий Ріг. Офіційний сайт. URL: <https://openbudget.krmisto.gov.ua/o/all/2019/4/t/b/pa/KR-G-z250>

40. Рішення міської ради м. Кривий Ріг №230 від 24.02.2021. Звіт з

виконання у 2020 р. програми економічного та соціального розвитку м. Кривого Рогу на 2017-2020 роки. 24 с.

41. Щербакова В. І., Манєров Г. М. Проблеми оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах ринкової економіки. *Економічний вісник Донбасу*. № 2 (24). 2011. С. 94 – 99.

42. Дяченко С. А. Розвиток методів управління місцевими фінансами в умовах реформи децентралізації. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1351> (дата звернення: 20.05.2022).

43. Міщук Є.В., Голобородько Т.В., Мартинюк О.В. Організація діяльності державних посадових осіб та органів місцевого самоврядування у сфері наповнення місцевих бюджетів. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. № 31. С.48-54.

44. Трещов М.М. Концептуальні засади стратегічного управління ресурсним забезпеченням місцевих бюджетів : монографія. Дніпро, ДРІДУ НАДУ :Моноліт, 2018. 308 с.

45. Дяченко С. А. Місцеві фінанси України в умовах децентралізації державного управління: стан, тенденції та механізми розвитку : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 396 с.

46. Дяченко С. А. Фінансова децентралізація як основа становлення самостійності місцевих громад. *Економічний розвиток України: поступ у XXI століття*: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. С. 14-18.

47. Управління фінансовими ресурсами та бюджетом територіальних громад : практич. посіб. / О. Ю. Бобровська, Т. А. Крушельницька, О. Ю. Матвєєва, М. М. Трещов, Л. Г. Шевченко ; за заг. ред. С. М. Серьогіна. Дніпро : ГРАНІ, 2018. 128 с.

48. Таукешева Т. Д., Даудова Г. В. Бюджетна децентралізація як чинник зміцнення місцевого самоврядування в Україні. *Теорія та практика*

державного управління : зб. наук. праць. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-1/doc/3/02.pdf>

49. Григор'єв Д. Поняття та особливості бюджетного контролю в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С. 124-130.

50. Фугело П. М. Сутність, організація та шляхи підвищення ефективності бюджетного контролю на місцевому рівні. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/10_2015/31.pdf

51. Європейська хартія місцевого самоврядування: міжнар. док. від 15 жовт. 1985 р. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036

52. Державна аудиторська служба України. Результати аудиту Криворізької міської територіальної громади Дніпропетровської області. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/news/4053>

53. Данилишин Б. М., Пилипів В. В. Децентралізація у країнах ЄС: уроки для України. *Регіональна економіка*. 2016. № 1. С. 5–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2016_1_3

54. Про бюджетну систему України : Закон України від 05 груд. 1990 р. № 512-ХІІ. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/512-12>

55. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22 лип. 1998 р. № 810/98. *Верховна Рада України* : офіц. вебсайт. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98>

56. Бодров В. Г. Стратегічні орієнтири державного регулювання економіки в умовах невизначеності. *Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей* : зб. наук. праць / редколегія ; відп. секретар З. Е. Скринник. Київ : УБС НБУ, 2014. С. 68-73.

57. Казюк Я. М. Особливості функціонування механізмів державного управління в системі міжбюджетних відносин України. *Публічне управління:*

теорія та практика : зб. наук. праць Асоціації д-рів наук з держ. упр. Харків : ДокНаукДержУпр, 2012. № 4 (12). С. 85–92.

58. Логвінов П. В. Фінансове вирівнювання територій в умовах децентралізації публічних фінансів. *Фінанси, облік і аудит*. 2015. Вип. 2. С. 80–93.

59. Казюк Я. М. Механізми формування та реалізації державного управління бюджетними ресурсами на місцевому рівні : монографія. Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2014. 426 с.

60. Дяченко С. А. Механізми стимулювання розвитку підприємництва на місцевому рівні в умовах децентралізації державного управління. *Підприємництво в умовах формування нової економічної і технологічної нормальності суспільства*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. «Економічні перспективи підприємництва в Україні» (Ірпінь, 18-19 жовт. 2018 р.) : у 2 ч. Ірпінь : Ун-т ДФС України, 2018. Ч. 1 (Серія «Податкова та митна справа в Україні», т. 119). С. 133-135.

